

## Μακεδονικά

Τόμ. 1



**Νικόδημος ο Αγιορείτης**

*Σωφρόνιος Ευστρατιάδης*

doi: [10.12681/makedonika.9118](https://doi.org/10.12681/makedonika.9118)

Copyright © 2016, Σωφρόνιος Ευστρατιάδης



Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

### Βιβλιογραφική αναφορά:

Ευστρατιάδης Σ. (2017). Νικόδημος ο Αγιορείτης. *Μακεδονικά*, 1, 38–57. <https://doi.org/10.12681/makedonika.9118>

## ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ Ο ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ

Ὁ μοναχὸς **Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης** εἶναι ὁ διαπρεπέστερος καὶ σφώτερος τῶν Ἀγιορείτῶν τῶν νεωτέρων χρόνων. Τύπος ἀσκητικὸς καὶ ἀποστολικὸς, ταμεῖον ἀκένωτον ἐκκλησιαστικῶν γνώσεων, ζηλωτὴς τῶν μεγάλων τῆς ἐκκλησίας πατέρων ἐν τῇ φιλοπονίᾳ καὶ αὐταπαρνήσει τῇ εὐαγγελικῇ καθηναλώθη ὡσεὶ κηρὸς ἵνα φωτίσῃ τοὺς εὐσεβεῖς καὶ καταλαμπρύνῃ τὸν μοναχικὸν βίον διὰ πνευματικῶν κατορθωμάτων καὶ ἀγῶνων ἰσοστασιῶν τῶν μεγάλων τῆς εὐσεβείας διδασκάλων, τῶν ὁποίων τὰ ἴχνη ἠκολούθησεν. Ἡ ἀκόρεστος αὐτοῦ δίψα πρὸς φωτισμὸν τοῦ Γένους, πρὸς διδασκαλίαν τῶν πιστῶν, ἡ καιομένη καὶ φλογερὰ αὐτοῦ πίστις εἰς τὸν Χριστὸν καὶ ἡ πρὸς τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν ἀγάπη παρώρμησαν αὐτὸν εἰς ὑψηλὰ ἀγωνίσματα, εἰς ἱερὰν διακονίαν, καὶ ὡς λύχνος λάμπων καὶ φαινόμενος ἐν σκοτεινῇ τῆς ἀμαθείας νυκτὶ ἐφραίδρυνε καὶ τὰ μοναχικὰ τάγματα καὶ τὰς χριστιανικὰς καρδίας παντοίας χάριτος πεπληρωμένος ἐπλήρωσε τὰς ἀποθήκας τῆς ἐκκλησίας διὰ τῶν πνευματικῶν καρπῶν τῆς διανοίας του.

1. Ὁ Νικόδημος, κατὰ κόσμον Νικόλαος, ἐγεννήθη ἐν Νάξῳ τῷ 1749 ἐκ γονέων εὐσεβῶν, τοῦ Ἀντωνίου καὶ τῆς Ἀναστασίας, τῆς ὕστερον μοναχῆς Ἀγάθης. <sup>1)</sup> Τὰ πρῶτα γράμματα ἐδιδάχθη ἐν Νάξῳ (ἐν τῇ Χώρα) παρὰ τοῦ ἱερέως τῆς ἐνορίας του καὶ ὕστερον παρὰ τοῦ συμπολίτου αὐτοῦ ἱερομονάχου Χρυσάνθου, ἀδελφοῦ τοῦ νεομάρτυρος Κοσμᾶ, τοῦ ἐν Ἀλβανίᾳ τῷ 1779

---

1. Τὰς περὶ τοῦ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ βιογραφικὰς πληροφορίας ἀρῶμαι ἐκ τοῦ βίου αὐτοῦ, τοῦ συγγραφέντος τέσσαρα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ παραδελφοῦ αὐτοῦ Εὐθύμιου μοναχοῦ καὶ δημοσιευθέντος ὑπὸ τοῦ Γέροντος ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ, τοῦ ἱατροῦ, ἐκ κώδικος τοῦ Κελλίου τῆς Ἁγίας Ἄννης (τοῦ Ἰσρηιτικοῦ) ἐν «Γρηγορίῳ Παλαμᾶ» ἔτ. Ε σ. 636-641 καὶ ἔτ. ΣΤ σ. 210-218. Ἐκ τοῦ βίου τούτου μαρτυροῦμεν ὅτι οἱ Ἀγιορεῖται πατέρες ἀπετάθησαν εἰς Ἀθανάσιον τὸν Πάριον πρὸς συγγραφὴν βιογραφικοῦ ὑπομνήματος, ὅστις καὶ συνέγραψε βίον ἐγκωμιαστικόν. « Ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ μὴν εἶχε συναστροφὴν μὲ αὐτὸν (τὸν Νικόδημον) δὲν ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ των » ὡς λέγει ὁ βιογράφος μοναχὸς Εὐθύμιος. « Ἐπαρακάλεσαν ἐδῶ τὸν διδάσκαλον κὺρ Χριστόφορον διὰ νὰ γράψῃ, ἀλλὰ τὸ γῆρας του ἐμπόδισε, καὶ βλέπων δι παρηλθόν τέσσαρα ἔτη καὶ οὐδεὶς ἠθέλησε νὰ συγγράψῃ, παρακινήθεις ἐγὼ ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ γλυκνιτάτου ἀδελφοῦ μου νὰ λησμονήσω τὴν ἀμάθειάν μου, ὁμοίως καὶ τὴν ἀσύντακτόν μου σύνταξιν μὲ ἐλίπιδά ὄνι μετὰ ταῦτα νὰ τὰ βάλῃ κανεὶς προκομμένος εἰς καλὴν τάξιν » Περὶ τοῦ Νικοδήμου λαμπρὰν μελέτην ἐδημοσίευσεν ὁ ἀρχιμανδρῆτης ΕΜΜ. ΚΑΡΠΑΘΙΟΣ ἐν τῇ « Ἐκκλησίᾳ » ἔτ. ΙΓ' (1935) ἀριθ. 7-13.

μαρτυρήσαντος. <sup>1)</sup> Δεκαεξαετῇ μετέφερον ὁ πατήρ του εἰς Σμύρνην καὶ ἐνεπιστεύθη εἰς τὴν χειραγωγίαν τοῦ διδασκάλου Ἱεροθέου Βουλισμᾶ, παρὰ τῷ ὀποίῳ ἐμορφώθη καὶ ἐπαιδαγωγήθη ἄριστα. Ἐν Σμύρνη διέμεινεν ὁ Νικόδημος μέχρι τοῦ 1770, ὁπότε, διὰ τὴν σφαγὴν τῶν χριστιανῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐξαγριωθέντων διὰ τὴν πυρπόλησιν τοῦ στόλου αὐτῶν ὑπὸ τῶν Ρώσων παρὰ τὸν Ἰτζεσμέν, ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Νάξον, ὅπου ἐγνώρισε τοὺς Ἀγιορείτας πατέρας Γρηγόριον, Νήφωνα καὶ Ἀρσένιον. Οὗτοι ἀφηγγήθησαν αὐτῷ τὰ τῆς μοναχικῆς ζωῆς τῶν ἀσκητῶν ἐν Ἀγίῳ Ὁρει καὶ ἐμύησαν εἰς τὰ τῆς νοερᾶς προσευχῆς. Ἐκ τῆς Νάξου μετέβη εἰς Ὑδρα καὶ ἐγνώρισε τὸν ἐκεῖ διατριβόντα Κορίνθου Μακάριον καὶ τὸν πνευματικὸν Σιλβέστρον τὸν Καισαρέα, ἔξω τῆς νήσου ἐν Κελλίῳ ἐρημικῶ ἀσκούμενον. Ἡ μετὰ τοῦ Σιλβέστρου ἀναστροφή ἀνήψε τὸν πόθον αὐτοῦ εἰς τὴν μοναχικὴν ζωὴν, καὶ τὸ 1775, λαβὼν συστατικὰ παρὰ τοῦ Σιλβέστρου γράμματα, μεταβαίνει εἰς Ἅγιον Ὅρος καὶ κοινοβιάζει ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Διονυσίου, ὅπου καὶ ἐκάθη μοναχός, μετονομασθεὶς Νικόδημος. Ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ διηκόνησε πρῶτον ὡς ἀναγνώστης καὶ ἔπειτα ὡς γραμματεὺς. Ἀλλ' ὅτε τῷ 1777 ἐπεσκέφθη τὸ Ἅγιον Ὅρος ὁ Κορίνθου Μακάριος, ὁ γνωρίσας ἐν Ὑδρᾷ τὸν Νικόδημον, ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς τὸ παρὰ τὰς Καρυὰς Κελλίον « Ἅγιος Ἀντώνιος » τοῦ συμπολίτου αὐτοῦ Δαυὶδ καὶ προέτρψε αὐτὸν νὰ ἐπιθεωρήσῃ τὴν Φιλοκαλίαν καὶ τὸν Εὐεργετινὸν καὶ τὸ Περὶ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς μεταλήψεως, δώσας τὰς ἀφορμὰς εἰς τὸν Νικόδημον νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τοὺς ὑψηλοὺς πνευματικοὺς ἀγῶνας, οἵτινες ἀνέδειξαν αὐτὸν φωστῆρα καὶ διδάσκαλον.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Κορίνθου εἰς Σμύρνην πρὸς ἐκτύπωσιν τῶν ἀνωτέρω τριῶν βιβλίων, ὁ Νικόδημος παρέτεινε τὴν διαμονὴν ἐν τῷ πλησίον κειμένῳ Κελλίῳ τῶν Σκουρταίων, ἐνθα ἐπὶ ἓν ἔτος ἀντέγραψε τὴν Ἀλφαβηταλφάβητον Μελετίου τοῦ Ὁμολογητοῦ <sup>2)</sup> καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Μονὴν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐν αὐτῇ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ δὲν εὗρισκε τὴν ἀνάπαυσιν ἢ κατὰ μόναν ζωὴν ἀνταπεκρίνετο πρὸς τὴν ψυχικὴν αὐτοῦ διάθεσιν καὶ παρεῖχεν αὐτῷ τὸν χρόνον ἀπερίσπαστον πρὸς μελέτας καὶ συγγραμὰς, καὶ ἀπεχώρησε τῆς Μονῆς τοῦ Ἀγ. Διονυσίου, καταφυγὼν καὶ πάλιν προσωρινῶς εἰς τὸ Κελλίον τῶν Σκουρταίων, ἕως οὗ ἐνοικίασε δωμάτιον εἰς τὸ πλησίον Κελλίον « Ἅγιος Ἀθανάσιος » καὶ ἠσγολεῖτο εἰς ἀντιγραφὴν κωδίκων πρὸς πορισμὸν τῶν χρειωδῶν τῆς ζωῆς. Ἐκεῖ συνέταξε τὰ ἰδιόμελα ἄσματα εἰς τοὺς

1. Ἔδ. τὸ μαρτύριον αὐτοῦ εἰς τὸ « Νέον Μαρτυρολόγιον ».

2. Ἀργότερον (τῷ 1804) ἐπεξεργάσθη καὶ διώρθωσε τὸ κείμενον τοῦ Μελετίου ἐπισυνάψας καὶ γλαφυρὸν προοίμιον εἰς γλῶσσαν ἀρχαίzzουσαν, δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Γερ. ΣΠΥΡΙΑΩΝΟΣ ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ ἐν « Γρηγορίῳ Παλαμᾷ » ἔτ. Ε. σ. 576, ὕστερον δὲ ὁ αὐτὸς Σπυρίδων (τῷ 1928) ἐδημοσίευσεν ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ τὴν Ἀλφαβηταλφάβητον τοῦ Μελετίου ἐκ τοῦ Λαυριωτικοῦ κώδ. Κ 94.

πατριάρχας Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιον καὶ Κύριλλον. Ἐκ τοῦ Κελλίου τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου μετόφησεν εἰς τὸ Κυριακὸν τῆς Σκήτης τῆς Μονῆς τοῦ Παντοκράτορος, ὅπου ἐγκατεβίωσεν ὁ μοναχὸς Ἀρσένιος ὁ Πελοποννήσιος, τὸν ὁποῖον, ὡς εἶπομεν, ἐγνώρισεν ἐν Νάξῳ. Εἰς τοῦτον προσῆλθεν ὡς ὑποτακτικὸς καὶ εἶρε τὴν ποθουμένην ψυχικὴν ἀνάπαυσιν, διδασκόμενος παρ' αὐτοῦ τὰ τῆς νοερᾶς προσευχῆς καὶ ἀπερισπάστως ἐντρυφῶν εἰς μελέτας. Καὶ ὅτε ὁ Ἀρσένιος ἐκ τοῦ Ἁγίου Ὁρους κατέφυγεν εἰς τὴν Ψαροπούλλαν ἠκολούθησεν αὐτὸν ὡς ὑποτακτικὸς ὁ Νικόδημος. Ἐκεῖ ἐπὶ ἔτος διαμείνας συνέγραψε τὸ Συμβουλευτικὸν εἰς τὸν ἐξάδελφον αὐτοῦ, τὸν ἐπίσκοπον Εὐρύπιου Ἱερόθεον. Ἐκ τῆς Ψαροπούλλας ἐπανῆλθεν εἰς Ἁγιον Ὁρος εἰς τὸ Κελλίον τῶν Σκουρταίων, ὅπου καὶ τὸ μέγα ἀγγελικὸν προσέλαβε σχῆμα. Μετὰ βραχείαν διαμονὴν ἐγκατεστάθη ὀριστικῶς εἰς ἀγορασθεῖσαν πλησίον Καλύβην εὐρισκομένην ἄνωθεν τοῦ Κυριακοῦ, τὴν λεγομένην τοῦ Θεωνᾶ. Ἐν αὐτῇ προσέλαβεν ὡς ὑποτοκτικὸν τὸν συμπολίτην αὐτοῦ μοναχὸν Ἱερόθεον καὶ ἐπεδόθη εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν καὶ συγγραφὴν πολλῶν βιβλίων, ἦτοι Συμεῶν τοῦ νέου Θεολόγου, τοῦ Ἐξομολογηταρίου, τοῦ Θεοτοκαρίου, τοῦ Ἀοριτίου Πολέμου, τοῦ Μαρτυρολογίου καὶ τῶν Πνευματικῶν Γυμνασμάτων.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ ταύτην παρεκλήθη ὑπὸ Ἀθανασίου τοῦ Παρίου, ἐν Θεσσαλονίκῃ τότε διδάσκοντος, ἵνα συναθροίσῃ ἐκ τῶν Ἁγιορειτικῶν βιβλιοθηκῶν τὰ ἐσκορπισμένα ἔργα Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ καὶ φέρῃ ταῦτα εἰς φῶς. Τὴν τοιαύτην παράκλησιν ἀπεδέχθη μετὰ χαρᾶς ὁ Νικόδημος, καὶ κατὰ τὸ 1796 ἐτοιμασθεῖσα ἡ τῶν ἀπάντων τοῦ Παλαμᾶ συλλογὴ ἀπεστέλλετο εἰς Βιέννην πρὸς ἐκτύπωσιν. Ἀλλὰ δυστυχῶς τὰ χειρόγραφα αὐτοῦ ἔσχον θλιβερὰν περιπέτειαν καὶ οἱ πόνοι αὐτοῦ ἀπέβησαν ἄκαρποι. Εἰς τὸ τυπογραφεῖον τῆς Βιέννης τῶν ἀδελφῶν Μαρκίδων Πούλιου ἐδόθησαν οἱ τόμοι τοῦ Παλαμᾶ πρὸς ἐκτύπωσιν· ἀλλὰ τὸ τυπογραφεῖον τοῦτο διὰ τὴν ἐν αὐτῷ δημοσίευσιν τῶν ἐπαναστατικῶν προκηρύξεων Ρήγα τοῦ Φεραίου κατεστράφη καὶ διηρηπάγη ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν<sup>1)</sup>, μεταξὺ δὲ τῶν διαρπαγέντων ἦσαν καὶ τὰ χειρόγραφα τοῦ Νικοδήμου. Ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ πρόκριτος Νάνος Καυταντζόγλου, εἰς ἐμπορικὰς σχέσεις μετὰ τῶν ἐν Βιέννῃ ὁμογενῶν διατελῶν, ἔμαθε καὶ ἐγνώρισεν εἰς τὸν Νικόδημον διὰ γράμματος τὴν ἀνεπανόρθωτον ἀπώλειαν τῶν συγγραμμάτων τοῦ Παλαμᾶ. « *Κλαίων καὶ ὀδυρόμενος — λέγει ὁ βιογράφος αὐτοῦ Εὐθύμιος — δὲν ἠδυνήθη νὰ σταθῇ μίαν ὥραν εἰς τὴν καλύβην του· ἦλθε καὶ ἐκάθησε δύο μῆνας εἰς ἡμᾶς* » (τοὺς Σκουρταίους).

1. ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΟΥ, Ὁ ἐν Βιέννῃ Ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1912 σ. 2 σημ.— ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ, Ἡ συγγραφικὴ δράσις Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ ἐν « Ἐκκλησιαστικῷ Φάρῳ » τομ. Γ' (1910) σελ. 114.



Τὴν περιπέτειαν τῶν ἔργων τοῦ Παλαμᾶ περιγράφει ὁ ἐκ τῶν Σκουρταίων πατήρ Στέφανος ἐν Βενετία τῷ 1835 εὗρισκόμενος πρὸς ἐκτύπωσιν τοῦ Ἑορτοδρομίου τοῦ Νικοδήμου, ἐν ἰδιογράφῳ αὐτοῦ σημειώματι ἀποκειμένῳ παρ' ἐμοί, τὸ ὁποῖον ὡς ἔγκυρον ἱστορικὸν μνημεῖον τῆς περιπετείας τῶν ἐν λόγῳ συγγραμμάτων θεωρῶ χρήσιμον νὰ παραθέσω ἐνταῦθα ὡς ἔχει. <sup>1)</sup>

«Περὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ πότε ἐχάθησαν καὶ πῶς πάλιν εὗρέθησαν. Ἱστορία σύντομος καὶ ἀκριβῆς γραφεῖσα παρ' ἐμοῦ. (Στεφάνου τοῦ Σκουρταίου.)

Κατὰ τὸ ἔτος 1796 ἐστάλθησαν εἰς τὴν Βιένναν ἀπὸ τὸν κύριον Ἰωάννην Γοῦταν Κανταντζόγλου Θεσσαλονικέα νὰ τυπωθῶν τὰ συγγράμματα τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, τὰ ὁποῖα ὁ μακαρῆτις διδάσκαλος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης τὰ ἐσύναξε ἀπὸ τὰς βιβλιοθήκας τοῦ ἁγίου Ὁρους καὶ ἀπὸ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος, σχολιάσας αὐτὰ μετὰ μεγάλης ἐπιμελείας ἑλληνιστὶ καὶ εἰς τρεῖς τόμους διαιρέσας, ἐστάλθησαν, ἐσυμφωνήθησαν, καὶ ἐδόθησαν εἰς τὴν τυπογραφίαν. ἐκεῖ ὄντα καὶ εἰς τὴν αὐτὴν τυπογραφίαν ἐτυπώθη τὸ σύγγραμμα Ρήγα τοῦ Θετταλοῦ ἐκ Βελεστίνου περὶ ἀποστασίας· φανερωθὲν δὲ εἰς τὴν ἐξουσίαν, ὁ μὲν Ρήγας ἐδόθη εἰς τὸν Σουλτάνον, ὁ δὲ τυπογράφος εἰς ἐξορίαν παντοτεινήν. τὰ πράγματα τῆς τυπογραφίας τὰ ἐπῆρεν ἡ ἐξουσία, ἐκεῖ δὲ ἐπάρθησαν καὶ τοῦ Παλαμᾶ τὰ συγγράμματα καὶ ἕως τῶσα δὲν εὗρέθησαν. εἶθε δὲ νὰ εὐρεθῶσι δι' ἐπιμελείας τινὸς ζηλωτοῦ ἁγίου διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου. γένοιτο Κύριε γένοιτο.

Ταῦτα ἐγράφησαν καὶ ἐστάλθησαν εἰς τὸν σοφὸν Κ. Μ. Κούμαν ὄντα εἰς Βιένναν καὶ ἐγραφέ μοι ταῦτα <sup>2)</sup>:

Ἀνὲν δύναμαι ν' ἀποκριθῶ τὸν γηραιὸν συντοπίτην μου κύριον Στέφανον. εἶπατέ τον ὅτι τὸ βιβλίον τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ ἔμαθα τέλος ποῦ εὗρίσκεται· ἀλλ' εἰς ἔξαγοράν του θέλουν χρειασθῶν ἔξοδα ἴσως ἕως 100 φιορίνια καλά. εἶπατέ τον νὰ λξεύρη διὰ νὰ μὴ δυσφορῇ ἐν καιρῷ.

### **Ἐτέρα ἀπόκρισις τοῦ αὐτοῦ Κούμα πρὸς τὸν Πάτερ Στέφανον.**

Τί ὑπέφερα καὶ τί ὑποφέρω διὰ τὸ βιβλίον του δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὸ ἐνοήσῃ· οὐδὲ τὸ εἶδα ἀκόμη μὲ τοὺς ὀφθαλμούς μου. Τὸν συμβουλεύω νὰ γράψῃ ἐπιστολὴν μὲ τρόπον πολιτικὸν ὡς ἐκ τοῦ κοινοῦ τοῦ ἁγίου Ὁρους μὲ συνε-

1. Τὸ σημείωμα καταλαμβάνει τέσσαρας σελίδας μεγάλου σχήματος καὶ συμπεριλαμβάνει καὶ ἐπιστολὰς πρὸς διάφορα πρόσωπα, εἰς τὰ ὁποῖα ἔστειλεν ἀγγελίας πρὸς ἔγγραφήν συνδρομητῶν εἰς τὰ ἔργα τοῦ Νικοδήμου.

2. Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ τοῦ Κούμα ὡς καὶ ἡ κατωτέρω ἐστάλη εἰς τὸν Φιλαδελφείας Βενέδικτον ἵνα ἀνακοινωθῇ εἰς τὸν Στέφανον, ὅστις παραθέτει τὸ σχετικὸν μέρος διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ ζητήματος.

πιβεβαίωσιν τῆς ὑμετέρας πανιερότητος πρὸς τὸν κύριον Κωνσταντῖνον Βιζυροῦλην<sup>1)</sup>. Ἡ ἔννοιά του συντόμως πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐφεξῆς, ἀλλὰ μὲ κάποιαν ἔκτασιν: Μανθάνομεν ἀπὸ τὸν Κούμαν ὅτι τὰ χειρόγραφα τοῦ Παλαμᾶ εὐρίσκονται εἰς χεῖράς σας καὶ ἔχετε καλὴν τὴν προαίρεσιν νὰ μᾶς τὰ δώσητε ἀμισθί· σὲ παρακαλοῦμεν νὰ μᾶς τὰ στείλῃς εἰς Τεργέστη πρὸς τὸν Κούμαν (ἢ κατ' εὐθείαν πρὸς τὸν δεῖνα) καὶ σᾶς βεβαιώνομεν ὅτι θέλομεν μνημονεῦη αἰωνίως τοὺς γονεῖς σας καὶ εἰσᾶς καὶ θέλομεν φανερώσειν διὰ τὸν τύπον τὴν εὐεργεσίαν ταύτην τὴν ὁποῖαν κάμνετε εἰς ὅλον τὸ γένος καὶ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν μεγάλην τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν καὶ τὰ λοιπά.

Ταύτην τὴν ἐπιστολὴν ὑπογεγραμμένην ὑπὸ τοῦ πάτερ Στεφάνου καὶ ἐπιβεβαιωμένην ὑφ' ὑμῶν πέμπετε ἐσφραγισμένην καὶ ἐπιγεγραμμένην πρὸς τὸν ἐντιμότατον κύριον Κωνσταντῖνον Βιζυροῦλην· κάλλιον ὅμως εἶναι νὰ τὴν ἐπιγράψετε ἰταλιστὶ καὶ νὰ τὴν ἐγκλείσητε εἰς φύλλον ἄγραφον μὲ ἐπιγραφήν πρὸς ἐμὲ συστημένην εἰς τὸν κύριον Ποστολάκην<sup>2)</sup> ὅστις εἰς ἔλλειψίν μου ἡμμορεῖ νὰ τὸ τὴν δώσῃ· πρέπει ὅμως ἡ ἐπιστολὴ αὕτη νὰ γραφῇ εὐθύς ἴσως μὲ προφθάσῃ ἐνταῦθα. Αὐγούστου 13|23|1835 ».

Αἱ τοιαῦται ἐνέργειαι ἐπέφερον τὸ ποθοῦμενον. Τὰ χειρόγραφα τοῦ Νικοδήμου ἐστάλησαν ὑπὸ τοῦ Βιζυροῦλη εἰς τὸν Στέφανον εἰς Βενετίαν, αὐτὸς δὲ σπεύδει νὰ ἀναγγεῖλῃ τοῦτο εἰς τὸν ἀδελφόν του Νεόφυτον Σκουρταῖον διὰ τῆς ἀκολούθου ἐπιστολῆς τῆς ἐπισυνημμένης ἐν τῷ σημειώματι.

« Πρὸς τὸν παπᾶ Νεόφυτον εἰς τὸ Ὅρος

Καὶ αὐθις σὲ ἀσπάζομαι ποθητῶς καὶ γνησίως καὶ πάντας ὁμοῦ τοὺς πατέρας. Εἰς μεγάλην λύπην καὶ ἀθυμίαν εὐρίσκομαι μὴ λαβῶν οὐδὲ ἐν γραμμα σου τώρα σχεδὸν τέσσαρας μῆνας καὶ ἐπέκεινα ἀπὸ Ἰουνίου 20· τότε γὰρ ἔλαβον τὸ ἀπὸ Ἀπριλίου 23 γεγραμμένον. Ἐκτοτε ἕως τώρα οὐδαμῶς. Ἐγὼ δὲ Ἰουνίου 20 ἔγραφα διὰ τῆς πόστας καὶ δι' αὐτῆς πάλιν Αὐγούστου 5' . . . Σὲ προέγραφα τοὺς τρόπους δι' ὧν ἐπάσχησα νὰ εὐρεθῶσι τὰ συγγράμματα τοῦ Παλαμᾶ· διὸ καὶ εὐρέθησαν τοῦ θείου Παλαμᾶ τὰ συγγράμματα εἰς Βιέννα εἰς Κωνσταντῖνον τινὰ Βιζυροῦλην Τυρναβίτην, μὰ δὲν εἶναι ὅμως ἐκεῖνα ὁποῦ ἐστάλησαν παρὰ τοῦ Νικοδήμου·<sup>3)</sup> ἐγὼ δὲ νομίζοντας ὅτι εἶναι ἐκεῖνα τὰ σταλέντα ἐπάσχησα καὶ μὲ ἤλθην εἰς χεῖράς μου. Περιέχει δὲ ἡ βίβλος λό-

1. Ἦτο ἐκ τῶν προεστώτων τῆς ἐν Βιέννῃ Κοινότητος τοῦ ἀγίου Γεωργίου. Ἰδ. ἡμετέραν Ἱστορίαν τοῦ ἐν Βιέννῃ ναοῦ τοῦ ἀγ. Γεωργίου σ. 76.

2. Ἐκ τῶν προεστώτων καὶ οὗτος τῆς ἐν Βιέννῃ Κοινότητος τοῦ ἀγίου Γεωργίου Δημήτριος Ποστολάκας καλούμενος. Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 75.

3. Εἶναι ἀπορίας ἄξιον πῶς διατείνεται ὁ γράφων ὅτι ταῦτα δὲν εἶναι τὰ τοῦ Νικοδήμου χειρόγραφα, ἀφοῦ τὸ σύνολον ἀπαρτίζεται ἐξ ἔργων τοῦ Παλαμᾶ. Πῶς εὐρέθησαν τὰ τοιαῦτα ἔργα εἰς χεῖρας τοῦ Βιζυροῦλη καὶ πῶς ἦτο δυνατόν νὰ γνωρίζῃ ὁ Στέφανος μετὰ παρέλευσιν 40 περίπου ἐτῶν ἀφ' οὗ ἐστάλησαν τοῦ Παλαμᾶ

γους τοῦ ἁγίου ἠθικούς τε καὶ πανηγυρικούς ἕως ἐξήκοντα, τὸν βίον Πέτρου τοῦ Ἀθωνίτου, ἐπιστολὴν πρὸς Ζένην μοναχὴν, Δεκάλογον τῆς Νέας Διαθήκης, περὶ προσευχῆς Κεφ. γ', ἐπιστολὴν ἐξ Ἀσίας πρὸς τὴν αὐτοῦ ἐκκλησίαν, Κεφάλαια 9<sup>ν</sup> θεολογικά, Τόμον Συνοδικὸν κατὰ Βαβλαὰμ καὶ Ἀκινδύνου, Τόμον Ἀγιορειτικόν, καὶ τὸν βίον τοῦ ἁγίου ἐν ἀρχῇ τῆς βίβλου ἑλληνιστί <sup>1)</sup>). Γράψιμον ἔχει καλὸν καὶ ὀρθογραφικὸν ἐτοιμασμένον διὰ τὸν τύπον, καὶ μὲ προσόμιον ὄχι ἑλληνικόν· τὰς μαρτυρίας τῆς θείας Γραφῆς Παλαιᾶς τε καὶ Νέας καὶ τῶν Πατέρων τῆς ἐκκλησίας ὅπου φέρει ὁ ἅγιος εἰς τοὺς λόγους του δὲν ἔχει σημειωμένας, τὸ κεφάλαιον καὶ τὸ ἐδάφιον, καθὼς τῶρα συνηθᾶται εἰς ὅλα τὰ συγγράμματα ὅπου τυπώνονται. Ὅθεν καὶ ἂν δὲν βαλθῶσιν αἱ μαρτυραὶ καὶ εἰς αὐτὸ δὲν εἶναι διὰ τύπωμα. Ἐγραφα δὲ τὸν ἀρχιμανδρίτην κύριον Καλλίνικον εἰς Βιένναν <sup>2)</sup>) νὰ πασχῆσῃ ἴσως καὶ εὐρεθῶσι τὰ προσταλέντα ὑπὸ τοῦ διδασκάλου Νικοδήμου ὡς ἐντελέστατα καὶ τὰς μαρτυρίας ἔχοντα καὶ σχόλια εἰς τὰ ἄπορα καὶ τοὺς ἐννέα λόγους κατὰ Βαβλαὰμ καὶ Πίνακας τοπικούς ἔχοντα καὶ εἰς τρεῖς τόμους διηρημένα. Ἄν δὲ καὶ τὸ Μοναστήριον <sup>3)</sup>) τὸν ἔγραφε περὶ τούτου ἤθελε προθυμοποιηθῆ̄ περισσότερον. Ἀνάγκη εἶναι τὸ Μοναστήριον νὰ γράψῃ πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον Βιζυρούλην εὐχαριστήριον γράμμα πῶς μὲ ἔδωσε τὸ βιβλίον τοῦ Παλαμᾶ, καὶ ὅτι τὰ ὀνόματα τῶν γονέων του νὰ τὰ στείλῃ νὰ μνημονεύωνται ἐν τῷ Μοναστηρίῳ πάντοτε <sup>4)</sup>), ὅτι μὲ τοιαύτην ὑπόσχεσιν μὲ τὸ ἔδωσε καὶ νὰ τυπωθῆ̄ διὰ μέσον μας· καὶ ἂν δὲν ἔδίδα τοιαύτην ὑπόσχεσιν δὲν μὲ τὸ ἔδιδεν.

Περιμένω δὲ περὶ αὐτὰ τί καὶ πῶς σᾶς ἐφάνηκαν, ὅτι τὸ Ἐσφοδορόμιον θέλει γίνεαι ἕως 90 φύγια μὲ 8 σελίδας ἴσως καὶ πρὸς. Ἐσφάλημεν πολὺν εἰς τὴν πρώτην προκλήρουξιν νομίσαντες πῶς θέλει γίνεαι τὸ βιβλίον ὡς τὸν πρῶτον τόμον τοῦ ἀποστόλου Παύλου διὰ φύγια 62. τῶρα θέλει φθάσει ὑπὲρ

τὰ συγγράμματα ὅτι δὲν ἦσαν ἐκεῖνα τὰ σταλέντα, τὰ ὅποια ἴσως καὶ νὰ μὴ εἶδεν, ἢ καὶ ἂν εἶδε, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συνεκράτει ἐν τῇ μνήμῃ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν. Πιθανὸν νὰ μὴ ἦτο τὸ σύνολον τῶν ἔργων τοῦ Παλαμᾶ, ἀλλ' ὅτι πάντως ἦσαν μέγρος τῶν εἰς Βιέννην σταλέντων πρὸς ἐκτύπωσιν δὲν πρέπει νὰ ἀμφιβάλωμεν.

1. Τὸ περιεχόμενον τοῦτο ἀνταποκρίνεται πλήρως πρὸς τὸ τοῦ Λαυριωτικοῦ κώδ. Ω 95, γραφέντος κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα καὶ φέροντος σελίδωσιν α — τιθ' (ἐνθα ὁ βίος τοῦ Παλαμᾶ ὑπὸ Φιλοθέου Κηπόλεως) καὶ 1 - 1464, ἐπιγράφεται δὲ « Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ τὰ εὐρεθέντα ». Οὐδεμίαν ἔχω ἀμφιβολίαν ὅτι ὁ κώδιξ οὗτος εἶναι ὁ ὑπὸ τοῦ Βιζυρούλη ἐν Βιέννῃ εὐρεθείς καὶ ὑπὸ τοῦ Νικοδήμου πρὸς ἔκδοσιν ἀποσταλείς.

2. Προϊστάμενος τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγ. Γεωργίου ἐν Βιέννῃ ἀπὸ τοῦ 1829 - 1838 Θάσιος τὴν πατρίδα καὶ Λαυριώτης. Ἴδε ἡμέτερον ἔργον, Ὁ ἐν Βιέννῃ ναὸς τοῦ ἁγίου Γεωργίου, σ. 154.

3. Ἡ Μεγίστη Λαύρα, διότι τὸ Κελλίον τῶν Σκουρταίων ὑπήγετο εἰς αὐτήν.

4. Ἐν ἄλλῃ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν ἀδελφόν του Νεόφυτον καθιστᾶ γνωστὰ ὁ Στέφανος τὰ ὀνόματα τῶν γονέων τοῦ Βιζυρούλη, εἶναι δὲ ταῦτα : Μαργαρίτης, Βασιλική, Μαργαρίτης καὶ Σταΐκος.

τὰ 90 καὶ πρὸς. εἶναι γὰρ πεπυκνωμένον τὸ χειρόγραφον μὲ πολλὰς ψιλογραμμίας εἰς τὰ περιθώρια. καὶ τώρα βαλλόμενα κατὰ σειράν αὐξάνουν τὰ φόγια. θέλει γίνεῖ μεγάλο καὶ χοντρό . . . . .

Τὸ **Ἐξομολογητᾶριον** ἐντὸς ὀλίγου τελειώνει. Τὸ δὲ **Ἐορτοδρόμιον** ἕως τὸν Μάρτιον. Δὲν ἰξεύρω ἂν φθάσουν τὰ σταλέντα ἰκανὰ ἔξοδα τύπου καὶ δεσιμάτων, κάσες καὶ ἄλλα τιὰ ἔξοδα. ὡς μοὶ λέγει ὁ δεσπότης <sup>1)</sup> δὲν φθάνουν ...

Πρὸς τὸν ἅγιον Μολδαβίας κύριον Βενιαμὶν ἔγραψα ἀπὸ ἐδῶ στείλας καὶ τὰς ἀπ' ἐδῶ ἀγγελίας περὶ συνδρομῆς τοῦ βιβλίου καὶ τὰς ἐδέχθη εὐμενῶς καὶ ἔγινε συνδρομητῆς σώματα 10 καὶ ἄλλους ἐκίνησε πρὸς συνδρομὴν καὶ ἐγένετο ὁ ἀριθμὸς σώματα 49 στείλας τὰ δνόματα τῶν συνδρομητῶν <sup>2)</sup> .....

Μετὰ τὴν συλλογὴν καὶ διευθέτησιν τῶν ἀπάντων τοῦ Παλαμᾶ ὁ Νικόδημος ἐπελήφθη τῆς ἐρμηνείας καὶ ἐκδόσεως τοῦ Πηδαλίου τῇ συνεργασίᾳ Ἁγαπίου ἱερομονάχου ἐκ Πελοποννήσου. Τὴν ἐκτύπωσιν τούτου ἐνεπιστεύθη εἰς τὸν ἀρχιμανδρίτην Θεοδώρητον ἀπερχόμενον εἰς Λειψίαν πρὸς ἔκδοσιν καὶ ἄλλων τινῶν ἰδίων αὐτοῦ ἔργων. Ἄλλ' οὗτος κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ Πηδαλίου ἀφήρεσε, προσέθηκε καὶ ἡλλοίωσε πολλὰ σημειώματα τοῦ Νικοδήμου, ὅπερ κατέθλιψε καὶ ἐξώργισε τὸν Νικόδημον, ὅστις ἔλεγεν εἰς τοὺς Σκουρταίους « *ὅτι εἶχε κάλλιον πολλάκις νὰ τὸν ἐκτύπα εἰς τὴν καρδίαν μὲ τὴν μάχαιραν, παρὰ νὰ προσθήσῃ ἢ νὰ ἀφαιρέσῃ (ὁ Θεοδώρητος) εἰς τὸ βιβλίον του* <sup>3)</sup> ».

Αἱ ἀπογοητεύσεις αὗται ἐκ τῆς τύχης τῶν βιβλίων του, τῶν μὲν ἀωλεσθέντων, τοῦ δὲ διαφθαρέντος καὶ κακοποιηθέντος ὑπὸ τοῦ Θεοδώρητου ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ζητήσῃ ἀλλαγῶν τὴν ἀνάπαυσιν τῆς καρδίας του καὶ κατέφυγεν εἰς τὸ Παντοκρατορικὸν Κελλίον « Ἁγιος Βασίλειος ». Ἐκεῖ συνέγραψε τὴν Χρηστοθήθειαν καὶ ἐπεδιώρθωσε τὰ Μεγαλυνάρια τοῦ ἐπιταφίου. Μετὰ μικρὰν ἐν τούτῳ διαμονὴν ἀπεσύρθη εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Παντοκράτορος καὶ μετὰ ἐν ἔτος ἀπεχώρησε καὶ ἐκεῖθεν εἰς ἀγορασθεῖσαν Καλύβην ἀπέναντι τοῦ Κελλίου τοῦ « Ἁγίου Βασιλείου », ἔχων τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐκ τοῦ

1. Ὁ Φιλαδελφείας Βενέδικτος.

2. Εἰς τὸ σημείωμα τούτο, τὸ περὶ τῆς εὐρέσεως τῶν ἔργων τοῦ Παλαμᾶ, ἐπισυνάπτει ὁ Στέφανος καὶ ἐπιστολὴν εἰς τὸν Κούμαν ὑπὸ ἡμερομηνίαν 16 Νοεμβρίου, ἐν ἣ γράφει παραπονούμενος ὅτι ἔστειλεν ἀγγελίας καὶ εἰς τὸν ἐν Βιέννῃ ἐφημέριον Ἰγνάτιον πρὸς ἐγγραφὴν συνδρομητῶν εἰς τὸ Ἐορτοδρόμιον καὶ ὅτι οὐδεὶς ἠθέλησε νὰ ἐγγραφῇ διότι τὸ βιβλίον ἦτο ἐκκλησιαστικόν. Ἡ ἐπιστολὴ ἀποστέλλεται ἐκ Βενετίας « *Πρὸς τὸν σοφολογιώτατον διδάσκαλον κύριον Κωνσταντῖνον Μ. Κούμαν αἰσίως εἰς τὸ Τριέστι* » καὶ φέρει ὑπόγραφὴν « *ὁλος ὑμέτερος συντοπίτης καὶ πρὸς Θεὸν ἰκέτης διάπυρος Στέφανος ὁ Σκούρτης καὶ Ἀγορείτης* ». Ἐπισυνάπτει καὶ ἄλλην ἐπιστολὴν εἰς Βαρθολομαῖον Κουτλουμουσιανὸν εἰς Κέρκυραν, διὰ τῆς ὁποίας εὐχαριστεῖ αὐτὸν διὰ τὴν προσθυμίαν πρὸς ἐγγραφὴν συνδρομητῶν εἰς τὸ τυπούμενον βιβλίον.

3. ΕΥΘΥΜΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ, Βίος Νικοδήμου, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 213. Πρβλ. καὶ Μ.ΓΕ.ΔΕΩΝ, ὁ Ἄθως σ. 221, 222.

οἴκου τῶν Σκουρταίων καὶ ζῶν ἐν τῇ Καλύβῃ ἀσκητικώτατα. Ἐν αὐτῇ ἐκάθηρε καὶ ἐκαλλώπισε τὸ Εὐχολόγιον, τὸ δεύτερον Ἐξομολογητᾶριον, ἠρμήνευσε τὰς 14 Ἐπιστολὰς τοῦ ἁγ. Παύλου καὶ τὰς ἑπτὰ Καθολικὰς, μετέφρασε καὶ ἐσχολίασε τὴν Ἐρμηνείαν τῶν Ψαλμῶν τοῦ Εὐθυμίου Ζηγαδινόου καὶ τὰς ἐννέα Ὁδὰς τῶν προφητῶν (τὸν Κῆπον τῶν Χαρῖτων).

2. Ἄλλ' ὁ αὐστηρὸς ἀσκητικὸς βίος καὶ ἡ ὑπερκόπωσης συνεκλόνησαν σοβαρῶς τὴν ὑγίαν του. Ὁ μεθ' ὅλην τὴν νηστείαν καὶ ἐγκράτειαν εὐρωστος καὶ ἀκαταδάμαστος ἀσκητὴς ἐκλονίσθη ἤδη ἀπὸ τοῦ 1805 καὶ ἔσβυνε τηκόμενος. Ἐκ τῶν στερήσεων τὸ σῶμα διεσαθρώθη· τοῦτο ἠσθάνετο καὶ αὐτὸς καὶ διὰ τὰ τρέφεται καλύτερον ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ Κελλίον τοῦ ζωγράφου Κυπριανοῦ ἐπὶ ἐν ἔτος εἰς τὸν Συναξαριστὴν ἀσχολούμενος. Ἐκεῖθεν μετῴκησε πάλιν εἰς τὴν Καλύβην αὐτοῦ, ἄνωθεν τοῦ Κυριακοῦ, ὅπου ἠρμήνευσε τοὺς Κανόνας τῶν δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν ἔορτῶν καὶ τοὺς Ἀναβαθμούς. Ἐν τῇ ἐργασίᾳ δὲ ταύτῃ, τῇ καὶ τελευταίᾳ, τοσοῦτον κατεπονήθη καὶ ἐξηντλήθη «ὥστε — κατὰ τὸν βιογράφον Εὐθύμιον — ἔπεσον καὶ οἱ ὀδόντες του καὶ ὀλίγον ἐκουφάθη».

Τὴν 5 Ἰουλίου τοῦ 1809 ἐξῆλθε τῆς Καλύβης καὶ ἐπεσκέφθη χάριν ἀναφυχῆς τὴν Μονὴν Κουτλουμουσίου. Οἱ πατέρες περιχαρεῖς ὑπεδέχθησαν τὸν Νικοδήμον καὶ περὶ τὴν ἐσπέραν ἀπερχόμενον ἀπεχαιρέτησαν αὐτὸν εὐλαβῶς. Μόλις κατῆλθε τοῦ ἡμιόνου εἰς τὴν Καλύβην του προσεβλήθη ὑπὸ ἡμιπληγίας «ἐπιάσθη ἡ δεξιὰ του χεῖρ, τὴν δὲ ἄλλην ἡμέραν ἐπιάσθη ἡ γλῶσσά του καὶ βρέχων αὐτὴν μὲ νερὸ ὠμίλει ὀλίγον καὶ μετ' ὀλίγον πάλιν ἐπιάνετο»<sup>1)</sup>.

Συνησθάνθη ὅτι τὸ τέλος ἦτο ἐγγύς· ἐκοινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων, εὐτρεπίσθη χριστιανικῶς καὶ ἐν ὑπερτάτῃ γαλήνῃ ψυχικῇ τὴν 14 Ἰουλίου (1809) ἡμέρᾳ Τετάρτῃ, ἐν ἡλικίᾳ ἐξήκοντα ἑτῶν «ἀνατέλλοντος τοῦ αἰσθητοῦ ἡλίου εἰς τὴν γῆν, ἐβασίλευσεν ὁ νοητὸς ἥλιος τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἔλειπεν ὁ στυλὸς ὁ ὀδηγῶν τὸν νέον Ἰσραὴλ εἰς τὴν εὐσέβειαν, ἐκρύφθη ἡ νεφέλη ἡ δροσίζουσα τοὺς τηχομένους τῶ καύσωνι τῶν ἁμαρτιῶν· ἐπένησαν οἱ φίλοι καὶ οἱ γνωστοὶ καὶ ὅλοι οἱ χριστιανοί»<sup>2)</sup>.

Καὶ ἀληθῶς ἡ ἀπώλεια τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ πολυγرافωτάτου ἀσκητοῦ ὑπῆρξε τραῦμα σκληρὸν οὐ μόνον διὰ τὸν μοναχικὸν κόσμον τοῦ Ἄθω, οὕτινος ἦτο τὸ ἀγλαΐσμα καὶ καύχημα, ἀλλὰ καὶ ἅπασαν τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν, στερηθεῖσαν τῆς ἀκτινοβόλου λάμπρας ἐν χειμῶνι ἁμαθείας πικρῶ καὶ ἀσελήνῳ. Τὸ πανόμβιον αὐτοῦ σῶμα ἐτάφη ἐκεῖ ὅπου καὶ τὴν τελευταίαν

1. Βίος Νικοδήμου, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 216.

2. Αὐτόθι σ. 217.

ἀφῆκε πνοήν, εἰς τὸ Κελλίον τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐν Καρυαῖς, τὸ καλούμενον Κελλίον τῶν Σκουρταίων<sup>1)</sup>.

3. Εἰς τοὺς Σκουρταίους πατέρας Νεόφυτον καὶ Στέφανον ἔλαχεν ὁ τιμητικὸς κληρὸς νὰ θησαυρίσῃσι καὶ ἐκδώσωσιν ἱκανὰ ἔργα τοῦ Νικοδήμου, τὰ εἰς αὐτοὺς διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ περιελθόντα. Καὶ ὅπως ζῶντα περιέθαλψαν, ἐψώμισαν, ἀνέπαυσαν καὶ ἠγάπησαν τὸν εὐσεβῆ διδάσκαλον, οὕτω καὶ μετὰ θάνατον ἐτίμησαν καὶ ἐδόξασαν διὰ τῆς ἐκδόσεως τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ. Ἐφιλοτιμήθησαν νὰ ἐπισυνάξωσι τὰ ἐσκορπισμένα εἰς διάφορα μέρη ἔργα τοῦ Νικοδήμου, περιῆλθον γῆν καὶ θάλασσαν πρὸς ἐξεύρεσιν τῶν ἀπαιτουμένων πρὸς ἐκτύπωσιν χρημάτων. Ἀπετάθησαν εἰς τοὺς πατριάρχας, εἰς τὴν ὁμογένειαν, εἰς τὸν κληρὸν καὶ μὲ ὑπερανθρώπους προσπαθείας περιέσωσαν διὰ τοῦ τύπου τὰ σπουδαιότερα τοῦ διδασκάλου ἔργα, τὰ ὁποῖα δὲν ἠτύχησε νὰ ἴδῃ ὁ σοφὸς Νικοδήμος. Τίμιοι καὶ εὐγενεῖς, ζηλωταὶ τῆς παιδείας καὶ φιλογενέστατοι μοναχοὶ οὐδὲν παρέλειψαν ἢ ἠμέλησαν ὅπως ἐκπληρώσωσιν τὴν ἐσχάτην ἱερὰν θέλησιν τοῦ σοφοῦ διδασκάλου καὶ παραδώσωσιν διὰ τοῦ τύπου εἰς τὰς εὐσεβεῖς ψυχὰς τὴν πνευματικὴν τροφήν, τὴν ὁποῖαν εἰς χεῖράς των ἐνεπιστεύθη ὁ Νικοδήμος. Καὶ ὅπως ἐγένοντο κοινωνοὶ καὶ ἀντιλήπτορες τῶν εὐγενῶν ἀγῶνων τοῦ Νικοδήμου, δίκαιον καὶ ὄσιον νὰ γίνωσι καὶ κοινωνοὶ τῶν στεφάνων μετ' αὐτοῦ. Καθῆκον δὲ ἱερὸν καὶ εἰς ἡμᾶς νὰ ἄρωμεν μίαν πτυχήν τοῦ ράσου των, ἵνα φανῇ ὁ φλογερὸς τῆς καρδίας παλμὸς πρὸς τὴν παιδεῖαν τῶν ταπεινῶν τούτων Ἁγιορειτῶν ἀδελφῶν, οἱ ὁποῖοι καὶ τὴν μνήμην τοῦ Νικοδήμου ἐτίμησαν καὶ τὴν μοναχικὴν πολιτείαν ἐδόξασαν. Τὰ ἐπόμενα πατριαρχικὰ Γράμματα ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς Λαύρας περισυλλεγέντα, ἔστωσαν ὡς στέφανος ἀμάραντος τῶν μόχθων καὶ τῆς φιλομουσίας τῶν δύο ἀδελφῶν Σκουρταίων, τῶν ἱερομονάχων Στεφάνου καὶ Νεοφύτου.

1. « **Κύριλλος** ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κ)πόλεως Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

Ἐοσιώτατοι ἱερομόναχοι ὅτε καὶ Στέφανος καὶ ὁ κύριος Νεόφυτος οἱ ζωγράφοι οἱ κατὰ τὸ ἀγιώνυμον Ὁρος θεοφιλῶς ἐνασκούμενοι τέκνα ἐν Κυρίῳ...

1. Ἐν κώδικι 42 σ. 725 τῆς Μονῆς Προουσοῦ εὑρεθαι τὸ ἐξῆς σημεῖωμα περὶ τοῦ θανάτου καὶ τῶν συγγραφῶν τοῦ Νικοδήμου. « *Κατάλογος τῶν συγγραμμάτων τοῦ μακαρίου διδασκάλου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου, τοῦ ἐκ τῆς νήσου Ναξίας, ὅστις ἤσκει μὲν κατὰ τὰ ὄρια τῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ Παντοκράτορος τοῦ ἁγίου Ὁρους, ἐπλήρωσε δὲ τὸ κοινὸν χρέος κατὰ τοὺς αἰῶν' Ἰουλίῳ ἰδ' ἡμέρα δ' ἐτῶν ὧν ἐξήκοντα* » οὐ τὸ σῶμα τέθαιπται ἐν τῷ κελλίῳ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐν Καρυαῖς, ἐξουσιαζόμενον ὑπὸ τῆς μεγίστης Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου καὶ τῶν Σκουρταίων ἐπιλεγόμενον ». Ἀκολουθεῖ κατάλογος 10 συγγραμμάτων ἐκδιδομένων, μνημονεύονται δὲ καὶ 50 ἀνέκδοτα (ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΥ, Ν. Ἑλληνισμ. τ. Ι' σ. 315). Πλήρη συλλογὴν τῶν ἐκδοθέντων ἔργων τοῦ Νικοδήμου κατέχει ὁ ἀγιογραφικὸς οἶκος τῶν Ἰωασσαφαίων ἐν Ἁγίῳ Ὁρει.

Τὸ ἀπὸ τῆς δ' τοῦ παριπλεύσαντος Ἰανουαρίου σεσημειωμένον νύκτον γράμμα σας εὐμενῶς λίαν κομισάμενοι καὶ ἀναγνόντες ἐπέγνωμεν τὸ εὐγνωμον τῆς προαιρέσεως ὑμῶν ἐφ' οἷς προηγουμένως συγχαίρετε ἡμῖν περὶ τῆς ἐπὶ τὸν ἀγιώτατον οἰκουμενικὸν θρόνον αἰσίας ἡμῶν ἀναβάσεως· ὅθεν καὶ ἐπευλογήσαμεν πατρικῶς καὶ ἀπὸ καρδίας εὐχήθημεν τῇ σοιότητί σας. Ἀκολούθως εἶδομεν τὸν ἀξιοχρεῶν ζῆλόν σας περὶ τῆς ἐν τύποις ἐκδόσεως τῶν σωζομένων μὲν, διεσπαρμένων δὲ τῆδε κακῆϊσε ψυχωφελῶν συγγραμμάτων τοῦ μακαρίτου ἐν διδασκάλοις κῆρ Νικοδήμιον, καὶ ὅτι ἐπόμενοι τῇ διαταγῇ τοῦ περὶ αὐτῶν οὐκ ὀλίγα πονήσαντος μακαρίτου ἐκείνου καταγίνεσθε εἰς τὴν ἀνεύρεσιν ἐξαιτούμενοι πρὸς τοῦτο καὶ τὴν ἡμετέραν ἐκκλησιαστικὴν πρόνοιαν καὶ συναρωγὴν. Ἀποκρινόμενοι τοιγαροῦν πληροφοροῦμεν τὴν σοιότητά σας, ὅτι καὶ διὰ τὴν ἐνθερμον αἰτησίαν σας καὶ διὰ τὸν ἐν τοῖς τοιούτοις προσοφειλόμενον ἀνένδοτον ὑμῶν ζῆλον πεποισμένοι ὄντες ὅτι μεγίστης κατὰ ψυχὴν ὠφελείας κοινοποιούμενα τὰ συγγράμματα τοῦ φιλοθέου ἐκείνου ἀνδρὸς ἔσονται πρόξενα τῷ τῶν ὀρθοδόξων συστήματι, ἔτι καὶ δι' ὅπερ ἔχομεν σέβας πρὸς τὸν μακαρίτην ἐκεῖνον, τιμῶντες καὶ τὴν ἐν λόγοις καὶ τὴν ἐν πράξεσι θεοφιλέσιν αὐτοῦ ἀρετὴν καὶ μὴ ἀνεχόμενοι νὰ ματαιωθῶσιν οἱ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καταβληθέντες ἐνδοξοὶ πόνοι του, ἐλάβομεν τὴν δέουσαν πρόνοιαν πρὸς τὴν ἀναγκαίαν ἐπισύναξιν τῶν διεσκορπισμένων βιβλίων, γράψαντες ἐπὶ πᾶσι καὶ πρὸς τὸν συναδελφὸν ἡμῶν ἅγιον Ἰωαννίνων κῆρ Γαβριὴλ περὶ τῶν εἰς χεῖράς του σωζομένων ἐξηγήσεων τοῦ ἱεροῦ Ψαλτηρίου τῶν ἐν δυσι τεύχεσι περιεχομένων, καὶ ἐλπίζομεν ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θέλει καταστήσει εἰς χεῖράς σας ἄνευ ἀπαιτήσεως λύτρων. Καὶ περὶ τῶν ἄλλων δὲ ἢ ὑμεῖς παρ' ἡμῶν, ἂν ἔλθωσι πρῶτον εἰς χεῖράς μας, θέλετε ἔχει μετὰ τῆς ἐπιστολῆς καὶ τὴν πληροφορίαν, ἢ ἂν σταλῶσι κατ' εὐθείαν εἰς χεῖράς σας, θέλομεν ἰδεασθῆ παρὰ τῆς σοιότητός σας. Παρὰ δὲ τῶν φιλογενῶν κυρίων Ζωσιμάδων μέχρι τοῦ νῦν δὲν ἔχομεν γράμμα περὶ τύπου βιβλίων, ὡς γράφετε· εἶθε νὰ χαροποιηθῶμεν μὲ τοιαύτην ἀγγελίαν καὶ εἰδοποίησιν διὰ νὰ παραλάβωμεν κοινωνοὺς τῆς χαρᾶς μας καὶ τὴν ὑμῶν σοιότητα. Ἐν τούτῳ ἢ ἐκ μέρους σας μετὰ ζήλου ἐπιμέλεια πρὸς τὴν ἐκπεραίωσιν τῶν διαταγῶν τοῦ μακαρίτου πρέπει νὰ εἶναι διαρκῆς καὶ ἀκάματος, ὅτι πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔχει συνεφαπτομένην καὶ τὴν ἡμετέραν φιλότιμον καὶ ἐντονον προστασίαν, εἰς ἣν πεποιθότες ἀδιστάκτως μὴ διαλίπητε γράφοντες ἡμῖν θαρρούντως καὶ τοῦ λοιποῦ περὶ ὧν ἔχετε χροίαν καὶ δηλοποιοῦντες τὰς ἐκβάσεις τῶν ἐπιχειρημάτων σας, ἵνα χαίρωμεν ἐπ' αὐταῖς καὶ συνεισφέρωμεν τὴν κατὰ δύναμιν σύμπραξιν· ἢ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος καὶ ἡ εὐχὴ καὶ ἡ εὐλογία τῆς ἡμῶν Μετριότητος εἴη μεθ' ὑμῶν.

αωιδ (1814) Μαρτίου 9

Ἡμεῖς περὶ πάντων ὧν κατ' εἶδος μᾶς γράφετε ἐλάβομεν πρόνοιαν ἐκκλησιαστικὴν ἀμέσως τε καὶ ἐμμέσως διενεργήσαντες τὰ χρειώδη. Εἴθε δὲ νὰ εὐδοωθῶσι καὶ τὰ ἔργα τελειοποιούμενα κατὰ σκοπόν.

## 2. Κύριλλος ἐλέω Θεοῦ κλπ.

Ἄσπιότατοι ἱερομόναχοι ὃ τε Στέφανος καὶ Νεόφυτος οἱ ζωγράφοι οἱ κατὰ τὸ ἀγιώνυμον ὄρος τὰς διατριβὰς ποιοῦμενοι τέκνα ἐν Κυρίῳ . . . Ἐλάβομεν καὶ δεύτερον γράμμα σας τὸ ἀπὸ τὰς ἡ' τοῦ προπαρελθόντος Ὀκτωβρίου καὶ εἶδομεν ὅσα ἐν αὐτῷ ἀποκριτικῶς γράφετε ἡμῖν εἰς τὸ προσταλὲν γράμμα σας. Περὶ τῶν συγγραμμάτων ἐκείνων τῶν εἰς χεῖρας τοῦ ἀγίου Ἰωαννίνων μᾶς ἤλθεν ἀπόκρισις ὅτι θέλει τὰ στείλει εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλ' οὐχὶ δωρεάν ζητεῖ δὲ ἐπιμόνωσ τὴν καταβληθεῖσαν ὑπὲρ αὐτῶν ποσότητα καὶ ἀποῦ ἔλθουν νὰ ἴδωμεν πλὴν τί θέλει ἀποφασισθεῖ. Εἴδομεν καὶ τὰ ἐπισημειούμενα περὶ τῆς ἐνταῦθα τυπογραφίας, ἡ ὁποία καὶ οὕσα διόλου ἀφανισμένη καὶ παραλελυμένη, πρὸ μηνὸς σχεδὸν διὰ προστασίας ἡμῶν ἐκαλλιεργήθη καὶ μὲ συνθήκας ἰσχυρὰς καὶ βεβαίας κρηπίδας αἰωνίου διαμονῆς παρεδόθη πληροξούσιον τῇ συναίνεσει παντὸς τοῦ γένους εἰς δύο τινὰς χρησίμους πραγματείας μὲ ὑποσχέσεις σταθερὰς ἐκ μέρους των νὰ τὴν καλλιεργήσουν δι' ἄδρων ἐξόδων των καὶ νὰ τὴν ἀναδείξουν οὐδεμιᾶς τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἐπισήμων τυπογραφῶν τὰ δεύτερα φέρουσαν, ὃ καὶ ἐλπίζεται συνάρσει θεῖα οὐκ εἰς μακράν. Περικλείω καὶ μίαν προκήρυξιν ἐξεληθοῦσαν ἐκ τῶν πιεστηρίων κατ' αὐτὰς διὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ μεγάλου Λεξικοῦ τοῦ γένους πρὸς πληροφορίαν σας· καὶ τοῦτο βεβαιούμενοι μένετε ἐν οἷς ἐτάχθητε ἀκολουθοῦντες τὸ ἀπ' ἀρχῆς ἔργον σας. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις . . .

αἰοιδ' (1814) Δεκεμβρίου γ'

## 3. Κύριλλος ἐλέω Θεοῦ κλπ.

Ἄσπιότατοι ὃ τε κὺρ Στέφανος καὶ ὃ κὺρ Νεόφυτος οἱ ζωγράφοι οἱ κατὰ τὸ ἀγιώνυμον ὄρος τὸν μοναδικὸν διαθλοῦντες βίον τέκνα ἐν Κυρίῳ . . . Τὸ ἀπὸ 29 Μαΐου νῦν σας εὐμενῶς ἐλάβομεν καὶ ἴδομεν τὰ ἐν αὐτῷ γραφόμενα, οἷς καὶ ἀπαντῶντες δηλοποιοῦμεν ὑμῖν, ὅτι τὸ μὲν Ψαλτήριον τοῦ μακαρίτου Νικοδήμου τὸ ἔχομεν εἰς χεῖράς μας καὶ κατ' ἀξιώχρεον ἐκκλησιαστικὴν μας πρόνοιαν ἐγράψαμεν τοῖς φιλογενέσι κυρίοις Ζωσιμάδες προτρέποντές τους διὰ νὰ φανῶσιν ἐπωφελεῖς τῷ γένει καὶ μὲ τὴν ἔκδοσιν τούτου, αἵτινες καὶ μᾶς ἀπεκρίθησαν καὶ πάλιν τοῖς ἐγράψαμεν καὶ περιομένομεν τὴν τελείαν τους ἀπόφασιν καὶ ἀπόκρισιν καὶ ἐλπίζομεν νὰ κατορθώσωμεν τὴν ἔκδοσιν τοῦ κοινωφελοῦς τούτου βιβλίου καὶ μένετε ἡσυχοὶ ἐν βεβαιότητι ὅτι δὲν θέλουν ματαιωθῆ οἱ κόποι τοῦ μακαρίτου. Περὶ δὲ τῆς βίβλου τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἀποστόλου Παύλου καὶ τῆς βίβλου Κῆπος Χαρίτων καλουμέ-



νης οὐδεμίαν ἐλάβομεν ἰδέαν καὶ πληροφορίαν. Ταῦτα ἐπὶ τοσοῦτον πρὸς ἀπάντησίν σας· ἡ δὲ πρὸς Θεοῦ χάρις . . .

αῶις (1816) Ἰουλίου α΄

#### 4. Κύριλλος ἐλέω Θεοῦ κλπ.

Ἵσσιώτατοι ὅ τε κύρ Στέφανος καὶ ὁ κύρ Νεόφυτος οἱ ζωγράφοι . . . Λαβόντες τὸ κατὰ τὴν γ' τοῦ παρελθόντος Φεβρουαρίου νῆικὸν γράμμα σας εἶδομεν τὰς ἐν αὐτῷ ἐνθέρμους αἰτήσεις σας πρὸς εὐχερῆ καὶ αἰσίαν ἔκβασιν τοῦ προκειμένου σκοποῦ σας. Ὅθεν κατὰ πρόνοιαν ἡμῶν ὀφειλετικὴν καὶ προθυμίαν ἰδιαιτέραν εἰς τὴν τῶν ψυχοφελῶν τούτων ἐγχειρημάτων ἐπέτευσεν ἐξεδώκαμεν καὶ γράμματα κοινὸν συστατήριον πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας ἀπαξοπλῶς καὶ τῶν προσφόρων ἐννοιῶν παρεκτικὸν κατ' ἐπίκρισιν ἐκκλησιαστικὴν ἔγγραφον περὶ τῆς ἐν τύποις ἐκδόσεως τοῦ Συναξαριστοῦ, ἀναγνόντες καὶ τὰς συναποσταλείσας ἡμῖν ἀπόθεν κρίσεις καὶ ἀποδεξάμενοι ὡς ἀπταίστους καὶ τὸ ἀξιόπιστον καὶ ἐχέγγυον κεκτημένας. Ἔτι δὲ καὶ ἕτερον ἐπιστολὴν πρὸς τὸν τιμιώτατον κύρ Λάζαρον Κουντουργιώτην, τὰ ὁποῖα καὶ περικλείοντες ἐξαποσιτέλλομεν εἰς χεῖράς σας ἐπευχόμενοι ὑμῖν τὴν θεοῦ ἐνίστησιν εἰς ἀνάλογον ταῖς κοιναῖς ἐλπίσι τοῦ θεοφιλοῦς ἔργου εὐδόωσιν, ἀπέλευσίν τε καὶ ἐπιστροφὴν τῆς δοσιότητός σας πάσης ἐνοδύνου κακουχίας ἀνωτέραν καὶ καρποφόρον, ὡς εἰκός, καὶ ἀπόσκοπον σὺν Θεῷ τῷ τῶν ἀγαθῶν ἀντιλήπτορι, οὗ ἡ χάρις καὶ τὸ ἀπειρον ἔλεος εἴη μεθ' ὑμῶν.

αῶις' (1817) Μαρτίου ιδ΄

Πρὸς μὲν τὸν ἐν Ὑδρᾷ Λάζαρον Κουντουργιώτην γράφομεν ἰδίως, πρὸς ἄλλους δέ, μὴ ὄν ἐπιτετραμένον νὰ ἀπευθυνώμεθα ἔξω, δὲν ἐγράψαμεν ἀπ' εὐθείας, ἐκάμαμεν δὲ τὸ ἕτερον ἀπόλυτον γράμμα μαρτυρικόν, δι' οὗ θέλετε βοηθηθῆ εἰς τοὺς θεοφιλεῖς σκοποὺς σας, τῶν ὁποίων εὐχόμεθα αἰσίαν τὴν ἐπίτευξιν.

Εἰς τὴν ἐκτύπωσιν τῶν ἔργων τοῦ Νικοδήμου μεγίστην ἐπέδειξε προθυμίαν καὶ ἐνδιαφέρον καὶ ὁ πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε΄, ἰδίως εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Μεγάλου Συναξαριστοῦ, « τὸ ὁποῖον διὰ συμβουλῆς αὐτοῦ » (ὡς γράφει ἐν συστατηρίῳ γράμματι) « ὁ μακαρίτης ἐκεῖνος ἐπεχείρησε ». Αὐτὸς ἐφωδίασε τὸν Στέφανον καὶ Νεόφυτον τοὺς Σκουρταίους, εἰς Βενετίαν ἀπερχομένους, διὰ συστατικῶν γραμμάτων πρὸς τοὺς ἐν Ὑδρᾷ ὁμογενεῖς, ἵνα προπληρώσωσι τὰς συνδρομὰς αὐτῶν πρὸς δημοσίευσιν τοῦ Συναξαριστοῦ καὶ ἄλλων τοῦ Νικοδήμου ἔργων, αὐτὸς δι' ἐγκυκλίου αὐτοῦ κατὰ τὸ 1817 πρὸς τὰς ἱερὰς Μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὁρους, τὰς Σκήτας καὶ τὰ Κελλία καθίστα γνωστὸν, ὅτι οἱ Σκουρταῖοι πατέρες « ἐτοιμάζονται κατὰ τὴν πρώτην Ἑβδομάδα τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς νὰ ἀπέλθωσιν εἰς Χίον ὡς τοὺς διορίζουσιν ἐκεῖθεν οἱ καταγράφαντες εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Συναξαριστοῦ διὰ νὰ ἐκπλεύσωσιν ἐκεῖθεν εἰς Βενετίαν » καὶ προτιρῶν αὐτοὺς

νά μὴ βραδύνωσι πρὸς πληρωμὴν τῆς συνδρομῆς αὐτῶν. Δι' ἑτέρας ἐγκυκλίου ὁ αὐτὸς πατριάρχης πρὸς πάντας τοὺς ὀρθοδόξους, τὴν ὁποίαν ἐνεχείρησεν εἰς τοὺς Σκουρταίους, συνίστα αὐτοὺς οὕτω : « ὅτι ὑπάρχουσι μοναχοὶ ἐκ τοῦ ἀγιωνύμου ὄρους εὐλαβέστατοι καὶ ζηλωταὶ τῆς σωτηρίας τῶν ὀρθοδόξων λαῶν, δι' ἣν καὶ ἀποδημοῦσιν εἰς Βενετίαν εἰς ἐκτύπωσιν ἑνὸς Μεγάλου Συναξαριστοῦ πονηθέντος παρὰ τοῦ ἀοιδίμου ἐκείνου διδασκάλου Νικοδήμου ψυχωφελοῦς πάννυ, ὡς ἐγκριθέντος παρὰ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας καὶ πάντων τῶν ἐπιφανῶν διδασκάλων· πρὸς δὲ καὶ εἰς τύπον ἀγαγεῖν καὶ ἄλλα ψυχωφελῆ συγγράμματα ἐκείνου. Ἀποδεχόμενοι οὖν τὴν αὐτῶν δοσιότητα δεῖξατε συνδρομῆν, ἀντίληψιν, ὁδηγίαν πάντες οἱ ἐντυγχάνοντες καὶ ἔξοιτε παρὰ Θεοῦ χάριν καὶ ἀντιμισθίαν, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχὰς καὶ εὐλογίας ἐν βίῳ παντὶ καὶ ἐν πάσαις ὑμῶν ταῖς ἐργασίαις »<sup>1)</sup>). Διὰ προγενεστέρου αὐτοῦ Γράμματος ἀπὸ 12 Ἰουνίου 1816 ἐπιδοθέντος εἰς τοὺς Σκουρταίους πρὸς δημοσίευσιν ἐν τῷ Συναξαριστῇ ἐπιβεβαιοῖ ὁ Γρηγόριος ὅτι « ὁ Συναξαριστὴς τοῦ Νικοδήμου θεωρηθεὶς καὶ παρ' αὐτοῦ ἐφάνη λίαν ὠφέλιμος καὶ σωτήριος διότι δι' ἀκριβείας μεγάλης καὶ παρατηρήσεως καὶ συλλογῆς καὶ παραθέσεων ἐπλουτίσθη καὶ διεκαθαρίσθη εἰς πολλὰ τοῦ προτέρου ἐλλείποντος καὶ ἐφθαρμένου » καὶ ἐπισφραγίζει τὸ Γράμμα διὰ τῆς εὐχῆς :

« Ζωῆς τυπώσεις πληθὺς ἁγίων βίβλων  
τὸν βίβλον ὑμῶν τῷ Τύπῳ δεδοκοῦτι ».

Ὁ πατριάρχης Γρηγόριος κατὰ τὴν ἐν Ἀγίῳ Ὁρει διαμονὴν αὐτοῦ, εἰς ἄμεσον ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ σοφοῦ Νικοδήμου διατελῶν, ἐτίμα αὐτὸν μεγάλως διὰ τὴν εὐσέβειαν, τὸν θεοφιλεῖ ζῆλον καὶ τὴν πολλὴν αὐτοῦ θεολογικὴν μόρφωσιν· καὶ ἡ ἀγάπη αὕτη καὶ ἐκτίμησις παρέμεινεν ἀκεραία καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νικοδήμου ἐπιδειχθεῖσα ζωηρὰ καὶ εἰς τὰ κατὰλοιπα τοῦ περιφανοῦς μοναχοῦ, διὰ τὰ ὁποῖα ἐκίνησε πάντα λίθον ἵνα ἴδωσι τὸ φῶς. Ἡ ἐκτίμησις δὲ αὕτη τοῦ ἔθνομάρτυρος πατριάρχου πρὸς τὸν Νικόδημον ἀποτυπῶται ἐν ἐπιστολῇ αὐτοῦ ἀποκειμένη ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τῆς Λαύρας καὶ ἀπευθυνομένη πρὸς αὐτόν. Ταύτην ὡς κατακλεῖδα τῶν περὶ Νικοδήμου λεχθέντων καὶ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ μεταφέρω ἐνταῦθα ὡς ἔπαινον καὶ μακαρισμὸν ὕστατον ἁγίου ἀνδρός, παρακολουθῶντος ἐνθουσιωδῶς τοὺς πνευματικούς ἀγῶνας τοῦ μακαριστοῦ Νικοδήμου. Ἡ ἐπιστολὴ δὲν φέρει χρονολογίαν.

« Ὅσιώτατε κύριε Νικόδημε ἐν Χριστῷ ἀγαπητὲ τῆς ἡμῶν Μετριότητος χάρις εἴη τῇ σῇ λογίῳτι καὶ εἰρήνῃ ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος. Ἐπήλθομεν μετὰ προσοχῆς καὶ ἀκριβοῦς παρατηρήσεως τὴν ἐν ταῖς ἐννέα ῥοδαῖς τῆς Στιχολογίας ἐρμηνεῖαν, ἣν ἐνύφανα καὶ εἰς φῶς δέδωκας ἀκολουθήσας

1. Ἡ συστατικὴ αὕτη ἐπιστολὴ τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' φέρει χρονολογίαν 1817 καὶ εὑρεται ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τῆς Λαύρας.

ἐν πᾶσι ταῖς τῶν θεοφόρων πατέρων τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἐξηγήσει καὶ τὰ ἐπόμενα περὶ λογισμῶν κεφάλαια καὶ τοὺς χαρακτήρας τῶν ἐλληνικῶν ἐπιστολῶν, πρὸς δὲ καὶ τὸν ἐν ἐπιτομῇ Νόμου Ἐὐαγγελικόν, ὃν καλῶς ἔγνωσ συνάψας τοῖς εἰρημένοις καὶ τὰ λοιπά, δι' ἃ πάντα Κῆπον Χαρίτων τὴν βίβλον ταύτην ἐπωνόμασας. Γίνωσκε οὖν, ἀγαπητέ, ὅτι ἐκ τῆς θεωρίας καὶ μελέτης τούτων ἡμεῖς μὲν ὠφελήθημεν, τὴν δὲ λογιότητά σου ἐμακαρίσαμεν διὰ τε τὴν δοθεῖσάν σοι χάριν παρὰ τοῦ παναγίου πνεύματος καὶ τὸν ἐνθεον ζῆλον ὃν καταβάλλεις εἰς τὴν κοινὴν ὠφέλειαν. Ὅθεν καὶ ἐπευχόμεθα τῇ λογιότητί σου παρὰ Θεοῦ πλεονασμὸν χάριτος καὶ δύναμιν ὅπως μὴ ἀμελῆς τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἀγίου Πνεύματος εἴη μετὰ τῆς λογιότητός σου μετὰ τῶν εἰς τύπον συνερογγόντων καὶ ἀναγινωσκόντων ἀμήν.

† Ὁ πρῶν Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριος  
εὐχέτης διάπυρος

Κοινὸς ἦτο ὁ θαυμασμὸς πρὸς τὴν σοφίαν καὶ φιλοπονίαν τοῦ Νικοδήμου· τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐν χειρογράφοις διαδεδομένα ἀνεγινώσκοντο μετὰ πολλοῦ ἐνδιαφέροντος. Ἡ ἐκκλησία παρηκολούθει ἀγρύπνως τοὺς ὑψηλοὺς ἀγῶνας τοῦ Νικοδήμου καὶ ἐπέστεφεν αὐτοὺς διὰ τῆς εὐλογίας τῆς. Τοῦτο ἠρέθιζε τὸν σοφὸν εἰς διαρκῆ καὶ πλουσίαν παραγωγὴν καὶ ἀπετελέσθη ὄγκος συγγραμμάτων κινῶν ἀληθῶς τὸν θαυμασμὸν.

4. Παραλλήλως πρὸς τὴν πολυμελῆ αὐτοῦ πνευματικὴν δρᾶσιν ὁ Νικόδημος ἡσχολήθη καὶ περὶ τὴν ὑμνογραφίαν καταλιπὼν σημαντικὸν ἀριθμὸν ἐκκλησιαστικῶν ὑμνων· τούτους ἀναζητήσαντες ἀνὰ τὰς Ἀγιορειτικὰς Βιβλιοθήκας σημειοῦμεν ἐναυθὰ πρὸς ἀκριβῆ γνῶσιν τῆς ὅλης αὐτοῦ πνευματικῆς παραγωγῆς καὶ ἐπιδόσεως καὶ ἐν τῷ θεολογικῷ τούτῳ κλάδῳ, τὸν ὅποιον μετὰ ζήλου, κατὰ τὴν δύναμιν αὐτοῦ, ἐκαλλιέργησεν. Εἶναι δὲ οἱ ἀκόλουθοι:

#### A. Ἀκολουθίαι

Σημειώσις.— Ὁ ἄστερισκος (\*) δηλοῖ ὅτι ἡ Ἀκολουθία εἶναι ἀνέκδοτος.

\* 1) Ἀκολουθία Βενιαμὴν διακόνου τοῦ ἐν Περσία (Ὁκτωβρ. ιγ') μετὰ Στιχηρῶν προσομοίων, Ἰδιομέλων, Καθισμάτων, Κοντακίου καὶ Κανόνος, οὗ ἡ ἀκροστιχίς « Βενιαμὴν κήρυκι ἄσμα προσφέρω ». Ἦχος δ'. Ἀνοίξω τὸ στόμα μου.

Βεβήλοις ἐν χεῖλεσι | ἀνεφημεῖν σε ἀρχόμενος...<sup>1)</sup>

\* 2) Ἀκολουθία τοῦ ἀγίου Τρύφωνος (Φεβρ. α') — Πλήρης μετὰ 7 Στιχηρῶν, 8 Ἰδιομέλων, 6 Καθισμάτων, 24 οἴκων καὶ Κανόνος, οὗ ἡ ἀρχή:

1. \*Κῶδ. Κυριακοῦ Σκήτης Κανσοκαλυβίων.

« Τρυφήν τὴν ἀκήρατον | νῦν τρυφῶν Τρύφων ἔνδοξε...<sup>1)</sup>

\* 3) Ἀκολουθία Ἱεροσολιμῶν Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας (Μαΐου β'). Ἀναπλήρωσις διὰ 5 Ἱδιομέλων καὶ Κανόνος, τὸν ὁποῖον μετεκέντρισεν ἐκ Κανόνος Ἱωάννου τοῦ Εὐχαΐτων<sup>2)</sup>.

4) Ἀκολουθία εἰς τὴν θαυμάσιον ἀνακομιδὴν καὶ μετακομιδὴν τοῦ πανσέπτου λειψάνου τοῦ ἁγ. Νικολάου<sup>3)</sup>.

5) Ἀκολουθία Ἱακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου (ᾠκτ. κγ'). Πλήρης μετὰ 11 Ἱδιομέλων, 7 Καθισμάτων καὶ Κανόνος, οὗ ἡ ἀκροστιχίς:

« Χριστοῦ ἀδελφῶ ἄσμα δεῦτερον πλέκω »<sup>4)</sup>.

6) Ἀκολουθία ἁσματικὴ καὶ ἐγκώμιον τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων πατέρων τῶν ἐν ἀγίῳ Ὄρει τοῦ Ἁθῶ διαλαμπάντων<sup>5)</sup>.

7) Ἀκολουθία Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ<sup>6)</sup>.

1. Κῶδ. Κυριακοῦ Σκήτης Κausοκαλυβίων. Ἐν τῷ Συναξαριστῇ αὐτοῦ ὁ Νικόδημος τ. Β' (ἔκδ. Βενετίας 1819) Φεβρ. α, σημειοῖ ὅτι καὶ παρακλητικὸν ἐποίησε Κανόνα εἰς τὸν ἅγιον Τρύφωνα· σίξεται ἀνέκδοτος ἐν Κausοκαλυβίοις.

2. Εὑρηται ἐν κῶδ. τοῦ Κυριακοῦ τῆς Σκήτης Κausοκαλυβίων. Πρβλ. καὶ Συναξαριστὴν τ. Γ, 8.

3. Ἡ ἀκολουθία αὕτη συνεξεδόθη μετὰ ἄλλης τοῦ Βίκτωρος Κλαπατζαρά ἐν Βενετίᾳ τῷ 1719 καὶ 1851. ἰδ. L. ΡΕΤΙΓ, Bibliographie des Acolouthies grecques σ. 216-217. Πρβλ. καὶ Συναξαριστὴν τ. Γ', 54 σημ. 1.

4. Ἐδημοσιεύθη μετὰ τῆς Ἐρμηνείας τῶν Καθολικῶν ἐπιστολῶν (σ. 341-346 - ἐν Βενετίᾳ 1806· ὁ Νικόδημος ἐν τῷ Συναξαριστῇ αὐτοῦ (τ. Α, 184 (3) λέγει ὅτι ἀπέστειλεν εἰς τὸν ἅγιον Ἰωαννῶν τὴν Ἀκολουθίαν ταύτην καὶ ἐτύπωσεν αὐτὰ ἐν Βενετίᾳ.

5. Ἐξεδόθη τὸ αὐτὸ ἐν Ἐρμουπόλει τῷ 1847, τὸ βον ἐν Ἀθήναις τῷ 1869 καὶ τὸ γον πάλιν ἐν Ἀθήναις 1897. Εἰς τὴν Ἀκολουθίαν ταύτην τῶν Ἀγιορειτῶν πατέρων δὲν συμπεριέλαβεν ὁ Νικόδημος καὶ τοὺς ἐν Σκήτῃ τῆς Ἀγίας Ἄννης ἀθλήσαντας πατέρας, διότι οἱ Ἀγιαννῖται καὶ οἱ Κολυβάδες διέβαλον καὶ κατεδίωξαν ἀπηνῶς τὸν Νικόδημον. Τούτου δὲ ἕνεκα οἱ τῆς Ἀγίας Ἄννης πατέρες ἐπανορθοῦντες τὸ ἀδίκημα τοῦ Νικοδήμου ἐπεφόρευσαν τὸν Νεασκητιώτην Ἱακώβον νὰ συντάξῃ ἰδιαιτέραν Ἀκολουθίαν « τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων πατέρων τῶν ἐν τῇ Ἱερᾷ Σκήτῃ τῆς Θεοπρομήτορος Ἀγίας Ἄννης διαλαμπάντων ὁσίων μὲν τεσσάρων, ὀσιοφύλων δὲ ἑννέα. « Ἡ τοιαύτη Ἀκολουθία συνετάχθη καὶ ἐδημοσιεύθη μόλις τῷ 1929 ἐν Ἀθήναις τύποις ἀνων. ἑταιρείας ἐκδόσεων « Νέα Ἑλληνικὴ Ἡδὸς ».

6. Ἐξεδόθη τὸ αὐτὸ ἐν Κωνηπόλει ὑπὸ τοῦ Ἐφέσου Διονυσίου τὸ βον καὶ πάλιν ἐν Κωνηπόλει τῷ 1834, τὸ γον ἐν Σμύρνῃ τῷ 1873. Τὴν αὐτὴν Ἀκολουθίαν τοῦ Νικοδήμου ἀνετύπωσεν ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ ὁ Ἀγιορειτῆς Κάλλιστος ὁ Ἐφέσιος, ὁ ἐκ τῆς Σκήτης τῆς Ἀγίας Ἄννης, τῷ 1887 ἐν Ἀθήναις ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ τῷ ἐπιγραφομένῳ « Βιογραφία καὶ τὰ ἐν τῇ Φλωρεντίᾳ ψευδοσυνόδῳ κατὰ Λατίνων ὑπερφυῆ κατορθώματα τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Μάρκου ἀρχιεπισκόπου Ἐφέσου τοῦ Εὐγενικοῦ » καὶ πάλιν ὕστερον ὁ αὐτὸς Κάλλιστος ἐν τῷ « Δοκιμῶ ἱστορικῶ ». Ὁ Κεραμεὺς ἀπατηθεὶς ἔγραψε περὶ τοῦ νέου τούτου ποιητοῦ Καλλίστου ὅσα δὲν ἔπρεπε νὰ γράψῃ. (Ἰδ. Byzantinische Zeitschrift τόμ. 9 (1900) σ. 556. Πρβλ. καὶ Συναξαριστὴν τ. Β, 46 σημ. 4).

- 8) Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου Θεωνᾶ <sup>1)</sup>).
- 9) Ἀκολουθία πάντων τῶν νεοφανῶν μαρτύρων τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων/πόλεως μαρτυρησάντων ψαλλομένη τῇ Γ' Κυριακῇ τοῦ Ματθαίου, ἦτοι μετὰ τὴν Κυριακὴν τῶν ἁγίων Πάντων <sup>2)</sup>).
- 10) Ἀκολουθία τοῦ ἁγ. Ἀντίπα (ἀναπλήρωσις) <sup>3)</sup>).
- 11) Ἀκολουθία τοῦ ἁγ. Θαλλελαίου (ἀναπλήρωσις) <sup>4)</sup>).
- \* 12) Ἀκολουθία τοῦ ἁγ. Θεράποντος (κοινὴ εἰς τοὺς δύο συνωνύμους) <sup>5)</sup>).
- 13) Ἀκολουθία τῆς ἁγ. μεγαλομάρτυρος Κυριακῆς (ἀναπλήρωσις) <sup>6)</sup>).
- 14) Ἀκολουθία τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ (ἀναπλήρωσις) <sup>7)</sup>).
- 15) Ἀκολουθία τῆς ὁσιομάρτυρος Παρασκευῆς <sup>8)</sup>).
- \* 16) Ἀκολουθία Λαυρεντίου Ἀρχιδιακόνου, ἀναπληρωθεῖσα καὶ διὰ δευτέρου Κανόνος πλουτισθεῖσα <sup>9)</sup>).
- \* 17) Ἀκολουθία Νήφωνος πατριάρχου Κ/πόλεως βελτιωθεῖσα καὶ διορθωθεῖσα διὰ προσθηκῶν, μεταβολῶν καὶ ἀφαιρέσεων <sup>10)</sup>).
- \* 18) Ἀκολουθία Παρθενίου Λαμψάκου, ἀναπληρωθεῖσα καὶ πλουτισθεῖσα διὰ Κανόνος <sup>11)</sup>).
- \* 19) Ἀκολουθία τοῦ ἁγ. Κυπριανοῦ, συμπληρωθεῖσα καὶ πλουτισθεῖσα διὰ δευτέρου Κανόνος <sup>12)</sup>).

1. Εὑρεται ἐν κώδ. τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μονῆς τοῦ Παντοκράτορος (ἐν Ἀγίῳ Ὁρει) ὑπ' ἀριθ. 8 (ἴδ. Κατάλογον Μ. Λαύρας σ. 392), καὶ ἐν τῇ Μονῇ τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολυτρίας (παρὰ τὴν Γαλάτισταν).

2. Ἐξεδόθη τρίς· ἀσὺν εἰς τὰς δύο ἐκδόσεις τοῦ Μαρτυρολογίου (σ. 325-338, 263-271) βον ἐν Ἀθήναις τῷ 1856 ὑπὸ Στεφ. Σκαθάρου, γον ὑπὸ Λουκάκη ἐν Ἀθήναις 1897. Ἐν κώδ. 39 σ. 137 τοῦ Κυριακοῦ τῆς Σκήτης Κουσοκαλυβίων εὑρεται καὶ δεύτερος Κανὼν ἐξυμνῶν τοὺς ὁσίους.

3. Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Λουκάκη (Μεγ. Συναξαριστής, Ἀπρίλιος σ. 121-126) καὶ ὑπὸ τοῦ Γ'. Βουτίρη τῷ 1920 (Πρβλ. καὶ Νικοδήμου Συναξ. τ. Β, 318-323).

4. Ἐξεδόθη ἐν Μεσολογγίῳ τῷ 1878 ὑπὸ Διακοπούλου Κυθηρίου (Πρβλ. καὶ Νικοδήμου Συναξ. τ. Γ, 51 σημ. 2).

5. Εὑρεται ἐν Καρναῖς (ἴδ. Νικοδήμου Συναξ. τ. Γ', 66 σημ. 1).

6. Ἐξεδόθη ἐν Νέῳ Λειμωναρίῳ (ἔκδ. Β') Β, 41-45 πάλιν τῷ 1870 ἐν Κ/πόλει, τῷ 1886 ἐν Ἀθήναις καὶ Πάτραις, τῷ 1914 ἐν Ἀθήναις καὶ τῷ 1915 αὐθις ἐν Ἀθήναις.

7. Ἐξεδόθη εἰς τὸ τέλος τοῦ Ἰουλίου μηνὸς ἐν τῷ Γ' τόμῳ τοῦ Συναξαριστοῦ Νικοδήμου σ. 123-124.

8. Ἐδημοσιεύθη τὸ ἀσὺν ἐν Σύρῳ τῷ 1877, τὸ βον ἐν Ἀθήναις τῷ 1911 καὶ τὸ γον ἐν Ἀθήναις τῷ 1915. Πρβλ. ΝΙΚΟΛΗΜΟΥ Συναξ. Γ', 205 σημ. 1.

9. ἴδ. ΝΙΚΟΛΗΜΟΥ Συναξ. Γ', 247 σημ. 3.

10. ἴδ. ΝΙΚΟΛΗΜΟΥ, ἔνθ' ἀνωτ. Γ', 251 σημ. 1.

11. ΝΙΚΟΛΗΜΟΥ, ἔνθ' ἀνωτ. τ. Β', 111 σημ.

12. Αὐτόθι τ. Α', 112 σημ. 2.

20) Ἀκολουθία πλήρης εἰς τὴν ἀνακομιδὴν τῶν λειψάνων τοῦ ἁγίου Γεωργίου<sup>1)</sup>.

21) Ἀκολουθία πλήρης Ἰωάννου Δούκα τοῦ Βατάτζη<sup>2)</sup>.

22) Ἀκολουθία τοῦ νεομάρτυρος Κωνσταντίνου τοῦ ἐξ Ὑδρας<sup>3)</sup>.

23) Ἀκολουθία τοῦ ἁγ. ἱερομάρτυρος Ἐλευθερίου (ἀναπλήρωσις)<sup>4)</sup>.

\* 24) Ἀκολουθία τοῦ ἁγ. Σεβαστιανοῦ συμπληρωθεῖσα καὶ πλουτισθεῖσα διὰ δευτέρου Κανόνος<sup>5)</sup>.

25) Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Μελετίου τοῦ ὁμολογητοῦ, φιλοπονηθεῖσα μέρος μὲν αὐτῆς ὑπὸ τινος Μελετίου παλαιοῦ, μέρος δὲ αὐτῆς ὑπὸ Νικοδήμου Ἀγιορείτου<sup>6)</sup>.

26) Ἀκολουθία τῆς ἁγίας Θεοδοσίας τῆς Κωνσταντινουπολιτίσσης<sup>7)</sup>.

\* 27) Ἀκολουθία τοῦ ἁγ. Ἀνανίου (ἀναπλήρωσις).

\* 28) Ἀκολουθία Ἰωσήφ τοῦ Ὑμνογράφου (ἀναπλήρωσις).

\* 29) Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Θεοφίλου τοῦ μυροβλήτου, τοῦ ἐν τῷ Παντοκρατορινῷ Κελλίῳ τοῦ ἁγ. Βασιλείου ἀσκήσαντος καὶ τελειωθέντος<sup>8)</sup>.

30) Ἀκολουθία τοῦ ἁγ. Πολυδώρου (Σεπτ. γ')<sup>9)</sup>.

1. Ἐξεδόθη ὑπὸ Γεωργίου Βουτέρη ἱερέως ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ Τυπογραφείου « Τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν » (ἀνευ χρονολογίας). Ἰδ. καὶ Νικοδήμου Συναξ. τ. Α, 224 σημ. 1.

2. Ἐξεδόθη ἐν Κωνσταντινῇ τῷ 1872 ὑπὸ τοῦ Ἐφέσου Ἀγαθαγγέλου. Ἰδ. καὶ Νικοδήμου Συναξ. τ. Α, 233 σημ. 1.

3. Ἐξεδόθη τὸ αὐτὸ ἐν Βενετίᾳ 1814 καὶ ἐν Νέῳ Λεωμωναρίῳ (ἐκδ. Α' σ. 153-169, ἐκδ. Β' σ. 57-67) καὶ βον ἐν Ἀθήναις τῷ 1857, 1873 καὶ 1923.

4. Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Δουκάκη ἐν Ἀθήναις 1896. (Μεγ. Συναξαρχ. Δεκεμ. « Ἀμέθυστος »). Ἰδ. καὶ Νικοδήμου Συναξ. τ. Α', 370 σημ.

5. Νικοδήμου Συναξ. τ. Α', 307 σημ. 1.

6. Ἐδημοσιεύθη ἐν τέλει τῆς Ἀλφαβηταλφαβήτου Μελετίου τοῦ Ὁμολογητοῦ (ἐν Θεσσαλονικῇ 1923 σ. 617) ὑπὸ ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΜΟΝΑΧΟΥ ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ. Περιέχει 6 Στιχηρὰ τοῦ μικροῦ Ἑσπερινοῦ μετὰ Δοξαστικοῦ καὶ Θεοτοκίου, 6 ἕτερα τοῦ μεγάλου Ἑσπερινοῦ μετὰ Δοξαστικοῦ, 7 Ἰδιόμελα εἰς τὴν Λιτὴν καὶ τρία Στιχηρὰ τῶν Ἀποστίχων. Εἰς τὸν Ὁρθρὸν Καθίσματα καὶ Κανόνας δύο, ὃν ὁ μὲν πρῶτος φέρει ἀκροστιχίδα « Μελετίῳ ὁμώνυμος ὕμνον ᾄδει » ὁ δὲ δεύτερος, ποίημα Νικοδήμου, φέρει ἀκροστιχίδα « Μελέτιον τὸν θεῖον εὐφημῶ λόγοις » (Ἰδ. ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ Συναξ. Β, 46 σημ. 3). Ἐν τῷ Βατοπεδινῷ κώδ. 793 ἡ ἀνωτέρω τυπωθεῖσα Ἀκολουθία συνοδεύεται καὶ ὑπὸ τοῦ δυόματος « Μελέτιον Κανσοκαλυβίτου τοῦ ἐκ Σκύρου », ὅστις ἐν τῷ κώδικι χαρακτηρίζεται ὡς μουσικώτατος. Ὁ Μελέτιος οὗτος μετέφρασε καὶ τὸν βίον Μελετίου τοῦ Ὁμολογητοῦ τῷ 1748 (ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΟΥ καὶ ΑΡΚΑΔΙΟΥ ΒΑΤΟΠΕΔΙΝΟΥ, Κατάλογος κωδίκων τῆς Μονῆς Βατοπεδίου σ. 156).

7. Ἐξεδόθη μετὰ τῆς Ἀκολουθίας τῆς ἁγ. Θεοδοσίας τῆς Τυρίας ὑπὸ ΕΜΜ. ΚΑΡΠΑΘΙΟΥ, ἐν Ἀθήναις 1933.

8. Ἐξεδόθη ὑπὸ ΔΟΥΚΑΚΗ. Συναξ. Ἰούλιος « Χρυσόλιθος τοῦ νοητοῦ παραδείσου » σ. 490-99 ἐν Ἀθήναις 1895.

9. Ἐξεδόθη ἐν τῷ Νέῳ Ματυρολόγιῳ ἐκδ. Α' σ. 265-268 ἐκδ. Β' σ. 224-39. καὶ ἐν τῷ Νέῳ Χιακῷ Λεωμωναρίῳ σ. 11-25.

31) Ἀκολουθία τοῦ ἁγ. νεομάρτυρος Θεοδώρου τοῦ Βυζαντίου ἀθλήσαντος ἐν Μιτυλήνῃ<sup>1)</sup>.

32) Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Συμεῶν τοῦ νέου Θεολόγου<sup>2)</sup>.

\* 33) Ἀκολουθία Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, ἧς ὁ Κανὼν φέρει ἀροσιχίδα « Ὑμνον προσάδω τῷ Ἀρεοπαγίτῃ Νικοδήμου »<sup>3)</sup>.

\* 34) Ἀκολουθία Ἱεροθέου ἐπισκόπου Ἀθηνῶν<sup>4)</sup>.

35) Ἀκολουθία τῆς ἁγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρομακλυτρίας συνταχθεῖσα ὑπὸ Δαμασκηνοῦ τοῦ Στουδίτου ἐπισκόπου Ρεντίνης καὶ βελτιωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Νικοδήμου<sup>5)</sup>.

### Β. Κανόνες

1) Κανὼν εἰς τοὺς ἰβ' Ἀποστόλους, ὅστις ἀπὸ μὲν τῆς α' ᾠδῆς μέχρι τῆς ζ' περιέχει τὰς ἐρμηνεϊὰς τῶν ὀνομάτων ἐνὸς ἐκάστου αὐτῶν, ἀπὸ δὲ τῆς ζ' μέχρι τῆς θ' διαλαμβάνει ἐν τίσιν τόποις ἐκήρυξεν ἕκαστος καὶ ποῖον τέλος εἴληφε. Ἀρχή: « Πέτρε ὁ πέτρων ἀρχαγῆ τῆς πίστεως φερωνυμίαν πλουτῶν »<sup>6)</sup>.

\* 2) Κανόνες ὀκτάηχοι εἰς τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου<sup>7)</sup>.

3) Κανόνες δύο παρακλητικοὶ εἰς τὸν ἁγ. Χαράλαμπος<sup>8)</sup>.

1. Ἐξεδόθη ἐν τῷ Νέφ Μαρτυρολογίῳ ἔκδ. Α' σ. 291-318<sup>1)</sup> ἔκδ. Β' σ. 241-50. καὶ ἐν Ἀθήναις 1862 ὑπὸ ΑΚΑΚΙΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΙΤΟΥ, καὶ πάλιν ἐν Ἀθήναις 1908 ὑπὸ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΤΣΟΥΓΡΗ καὶ ἐν τῷ Νέφ Χιακῷ Λειμωναρίῳ σ. 175-187.

2. Ἐξεδόθη τῷ 1877 ὑπὸ τὸν τίτλον « Ἀκολουθία εἰς τὴν μνήμην τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Συμεῶν τοῦ νέου Θεολόγου » μηνὶ Δεκεμβρίῳ δωδεκάτῃ, ἧτις μετετέθη ἀπὸ τὴν δωδεκάτην τοῦ μηνὸς Μαρτίου διὰ τὸ αἰδέσιμον τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς συντεθεισα μὲν αὕτη πρῶν παρὰ τοῦ ἐν μοναχοῖς Νικοδήμου Ἀγιορείτου τοῦ θεοσεβεστάτου διδασκάλου ἀντεγράφη ἤδη ἀπαραλλάκτως παρὰ τινος μοναχοῦ, δι' ἐπιστάσις καὶ δαπάνης τοῦ πανοσιωτάτου γέροντος κυρίου Ἰωάννου τοῦ ἱεροδιακόνου Ὁρολογοποιοῦ, τοῦ ἐν τῇ Κουτλουμουσιανῇ ἱερᾷ Σκήτῃ εἰς αἰδίῳ εὐλαβείας τεκμήριον πρὸς τὸν αὐτὸν ἅγιον. ἐν Ἐρμουπόλει Σύρου τύποις Γρηγορίου Κανέλλου 1877 ». Ἡ Ἀκολουθία σώζεται ἐν τῷ Λαυριωτικῷ κώδ. Θ 102. Ἀντίτυπον ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Ρωσικοῦ.

3. Εὔρηται ἐν κώδ. 832 φ. 1-52 τῆς Μονῆς Βατοπεδίου, ἐν κώδ. Θ 129 φ. 92 τῆς Λαύρας καὶ ἐν κώδ. τοῦ Κυριακοῦ τῶν Καυσοκαλυβίων.

4. Σώζεται ἐν κώδ. τοῦ Κυριακοῦ τῆς Σκήτης Καυσοκαλυβίων (μετὰ 10 Στιχηρῶν, 5 Ἰδιομέλων καὶ 5 Καθισμάτων.

5. Πρβλ. ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ Συναξαριστὴν σ. 404 σημ. 1 Δεκέμβρι.

6. Ἐξεδόθη ἐν « Βίβλῳ καλουμένῃ Πνευματικὸς Κήπος » ὑπὸ τοῦ ΑΡΓΥΡΟΥ-ΠΟΛΕΩΣ ΣΕΡΑΦΕΙΜ (σ. 162). Ἐν Κων)πόλει 1863.

7. Κεῖνται ἐν τῷ Βατοπεδινῷ κώδ. 1027 καὶ ἐν κώδ. τῆς Μονῆς Χιλανδαρίου.

8. Τοῦτων ὁ εἰς ἐτυπώθη εἰς τὸν Συναξαριστὴν τοῦ Νικοδήμου τ. Β', 168-172. Ἰδ. καὶ σ. 118 σημ. 1.

4) Κανόνες δύο εἰς τὸν ἅγ. Γεώργιον, ὁ εἰς πανηγυρικός καὶ ὁ ἕτερος παρακλητικός <sup>1)</sup>).

5) Κανόνες ὀκτώ εἰς τὸν ἅγ. Δημήτριον <sup>2)</sup>).

6) Κανόνες δύο εἰς τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην <sup>3)</sup>).

7) Κανὼν παρακλητικός φέρων ἐντανῶ καὶ θαυμάτων διήγησιν, ψαλλόμενος ἔμπροσθεν τῆς θαυματουργοῦ Γοργουπηκούου τῆς Κυρίας ἡμῶν Θεοτόκου <sup>4)</sup>).

\* 8) Κανὼν παρακλητικός εἰς τὸν Χρυσόστομον.

9) Κανόνες τρεῖς εἰς Παναγίαν τὴν Πορταίτισσαν τῶν Ἰβήρων· ὁ αὐτὸς φέρει ἀκροστιχίδα « Ὑμνων ἀπαρχὴν Πορταίτιση φέρω Νικόδημος », ὁ β'ος « Μονῆς Ἰβήρων Πορταίτισσαν στέφω Νικόδημος », ὁ γ'ος « Τρίτον προσανδῶ Πορταίτιση μέλος Νικόδημος » <sup>5)</sup>).

### Γ. Οἴκοι

1) Οἴκοι κδ' εἰς Πέτρον καὶ Παῦλον καὶ Κανὼν παρακλητικός <sup>6)</sup>).

2) Οἴκοι κδ' εἰς τοὺς θείους Ἀρχαγγέλους ἀρχαῖοι, ἐπιθεωρηθέντες καὶ πάνυ καλῶς ἐσχάτως διορθωθέντες τῇ φιλοπόνῳ χειρὶ καὶ τῷ σοφῷ καλᾶμψ τοῦ ἐν διδασκάλοις ἀρίστου καὶ ἀοιδίμου πατρὸς κυρίου Νικοδήμου τοῦ Ναξίου <sup>7)</sup>).

1. Εὔρηται ἐν τῷ Κελλίῳ τοῦ ἁγ. Γεωργίου ἐν Καρυαῖς· ὁ εἰς Κανὼν μετὰ κδ' Οἴκων ἐξεδόθη ὑπὸ Γ. ΒΟΥΤΕΡΗ, ἐν Ἀθήναις 1912. Ἐν κώδ. 39 τῶν Ἰωασσαφαίων σελ. 153, 177, 219 καὶ 241 κείνται 4 παρακλητικοὶ Κανόνες εἰς τὸν ἅγ. Γεώργιον ποιηθέντες ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Νικοδήμου.

2. Ὁ Νικόδημος ἐν τῷ Συναξαριστῇ τ. Α', 194 σημ. 2 λέγει « Σημείωσαι ὅτι ἡ ἐμὴ ἀδυναμία ἐφιλοπόνησεν ἐξ νέους Κανόνας ἐξαίτους εἰς τὸν ἅγιον τοῦτον Δημήτριον, οἵτινες, συναριθμηθέντες μὲ ἄλλους δύο παλαιούς εἰς πρῶτον καὶ δεύτερον ἦχον ὄντας, ἔγιναν ὠραία ὀκτώηχος εἰς τὸν ἅγιον Δημήτριον ». Οἱ ἐξ Κανόνες ἀπὸ τοῦ γ' ἦχου μέχρι τοῦ πλ. δ' ἐδημοσιεύθησαν ἀνωτίμως εἰς τὴν « Θύραν Μετανοίας ».

3. Ἐδημοσιεύθησαν ἐν Λειψίᾳ τῷ 1799 μετὰ τῶν ὀκταήκων Κανόνων τοῦ Ὑμνογράφου Ἰωσήφ εἰς τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην σ. 65-71 καὶ 73-83. Ἰδ. L. ΡΕΤΙΤ, Bibliographie des Acolouthies grecques σ. 120.

4. Ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ Προσκυνηταρίῳ τῆς Μονῆς Δοχειαρίου (σ. 39-44) ἐν Βουκουρεστίῳ 1843.

5. Ἐξεδόθησαν μετ' ἄλλων πέντε Κανόνων εἰς τὴν Θεοτόκον Πορταίτισσαν ἐν τῷ Θεοτοκαρίῳ τῷ ἐκδοθέντι ὑπὸ ΠΑΡΘΕΝΙΟΥ ΙΒΗΡΙΤΟΥ καὶ Προσμοναρίου ἐν Ἱεροσολύμοις 1907 (σ. 3-14).

6. Ἐξεδόθησαν ὑπὸ Γ. ΒΟΥΤΕΡΗ, ἐν Ἀθήναις 1921 καὶ 1925. Τὸ αὐτὸ ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ ΣΤΑΘΑΡΟΥ καὶ εἶτα ὑπὸ τοῦ ΔΟΥΚΑΚΗ (Συναξ. Ἰουν. σ. 405-410). Ἐδρηνται καὶ ἐν κώδ. 70 σ. 1-26 τῆς Σκῆτης Καυσοκαλυβίων καὶ ἐν κώδ. 5 σ. 47 τῆς Καλύβης « Μεταμορφώσεως » ἐν Καυσοκαλυβίσις.

7. Ἐν κώδ. 5 σ. 13 Καλύβης « Μεταμορφώσεως » ἐξεδόθησαν εἰς τὸ Προσκυνητάριον τῆς Μονῆς Δοχειαρίου σ. 45-53, ἐν Βουκουρεστίῳ 1848.



- 3) Οἴκοι κδ' εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον <sup>1)</sup>).
- 4) Οἴκοι κδ' εἰς Σίμωνα τῆς Μονῆς Σίμωνος Πέτρας <sup>2)</sup>).
- 5) Εὐχαὶ κατ' ἄβ ἐν εἴδει Οὔκων κατανυκτικά εἰς Χριστὸν <sup>3)</sup>).

#### Δ. Ἰδιόμελα καὶ Τροπάρια

- 1) Ἰδιόμελα (5) εἰς τὴν σύλληψιν τῆς ἁγίας Ἄννης <sup>4)</sup>).
- 2) Ἰδιόμελα (2) τοῦ ἁγίου Μανδηλίου <sup>5)</sup>).
- 3) Τροπάρια εἰς Κύριλλον Ἀλεξανδρείας (Προσόμοια, Ἰδιόμελα, Καθίσματα κλπ.) <sup>6)</sup>).
- 4) Δοξαστικά (2) εἰς τὴν ἐξ Ἐδέσσης μετακομιδὴν τῆς εἰκόνης Χριστοῦ εἰς βασιλεύουσαν <sup>7)</sup>).
- 5) Τροπάρια, Καθίσματα κλπ. ἑλλείποντα ἐκ τῆς Ἀκολουθίας Τιμοθέου τοῦ Ἀποστόλου <sup>8)</sup>).

† Ὁ πρ. Λεοντοπόλεως ΣΩΦΡΟΝΙΟΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ

1. Ἐν κώδ. 39 σ. 137 καὶ ἐν κώδ. 61 σ. 41 τῆς Καλύβης Ἰωασσαφαίων ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ ΓΕΩΡ. ΒΟΥΤΕΡΗ, ἐν Ἀθήναις 1912.

2. Ἐξεδόθησαν μετὰ τῆς Ἀκολουθίας τοῦ ὁσίου (σ. 44) ὑπὸ ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ τῆς Μονῆς Σίμωνος Πέτρας, ἐν Ἀθήναις 1925.

3. Προσετέθησαν ἐν τέλει τοῦ βιβλίου « Ἀόρατος πόλεμος » τοῦ συντεθέντος παρὰ τινος ἀνδρὸς σοφοῦ, καλλωπισθέντος δὲ καὶ διορθωθέντος ὑπὸ τοῦ ΝΙΚΟΛΗΜΟΥ. Ἰδ. Λαυριωτικὸν κώδ. Θ 108.

4. Ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῷ Συναξαριστῇ τοῦ ΝΙΚΟΛΗΜΟΥ τομ. Α', 437-38 καὶ Συναξ. τοῦ ΔΟΥΚΑΚΗ Α').

5. ΝΙΚΟΛΗΜΟΥ Συναξ. τ. Γ' σ. 303 (ἐν τέλει τοῦ μηνὸς Αὐγούστου).

6. Ἐνθ' ἄνωτ. τομ. Γ' σ. 151-156 (ἐν τέλει τοῦ μηνὸς Ἰουνίου).

7. Ἐνθ' ἄνωτ. τομ. Γ' σ. 303 (ἐν τέλει τοῦ μηνὸς Αὐγούστου).

8. Ἐνθ' ἄνωτ. τομ. Β' σ. 94-96 (ἐν τέλει τοῦ μηνὸς Ἰανουαρίου).